

BÆREDYGTIG SIKKERHEDSPOLITIK

En nødvendig omtanke

OMTÆNKE-tanken i
NEJ til Oprustning – JA til Bæredygtig Sikkerhedspolitik
Marts 2023

Udgivet af OMTÆNKE-tanken i NEJ til Oprustning – JA til Bæredygtig Sikkerhedspolitik:

Susanne Possing
Henning Salling Olesen
Steen Folke
Knud Vilby
Peder Agger
Palle Bendsen
Thomas Boje
Tarja Cronberg
Drude Dahlerup
Karen Helveg Petersen

Marts 2023
nejtiloprustning.dk

Layout: Bugge Lützhøft onemillionmonkeys.net
Tryk: Eks-Skolens Grafisk Design & Tryk

Hvad er bæredygtig sikkerhedspolitik?

Krigen i Ukraine er en dyster påmindelse om, at vi langtfra lever i en fredelig og konfliktfri verden. Det har først og fremmest ført til medfølelse og solidaritet med Ukraines befolkning som de umiddelbare ofre for det russiske regimes eventyrpolitik. Dernæst til beundring for ukrainernes vilje og ikke mindst evne til at modstå aggressionen. Og endelig til en omhyggeligt balance-rende, men stadig accelererende støtte til deres militære kamp.

Mange har indset at krigen har udviklet sig til en proxy for rivalisering om det globale overherredømme, hvor USA's dominans er udfordret af Rusland og nok så meget af Kina. Men for de fleste har det blot betydet forstærket støtte, ikke blot til Ukraines forsvarskamp, men til Vestens samlede kamp.

I Danmark og de fleste europæiske lande har invasionen ført til en massiv oprustningsvilje – der udover den nødvendige støtte til Ukraine – udmøntes i eksorbitante forøgelser af forsvarsudgifterne. Teknisk set er forøgelserne meningsløse – Vesten og Nato er i forvejen Rusland ekstremt overlegen, undtagen på atomvåben. Udgiftsforøgelserne er snarere et symbolsk udtryk for en bredere, mental oprustning. Det er nok det mest bekymrende, og det førte i april 2022 til oprettelsen af et nyt dansk fredsiniciativ, ”NEJ til Oprustning – JA til Bæredygtig Sikkerhedspolitik”. Vores initiativ sigter ikke kun på Ukraine-konflikten, men er kritisk rettet mod en sikkerhedspolitik, som alene bygger på militær overmagt og mental oprustning.

Oprustning kan være direkte skadelig. Hvis vi vil undgå at konflikter fører til krig, skal vi skabe en helt anderledes sikkerhedspolitik. Én, der deeskalerer gennem diplomati og forebyggelse og bygger på indsigt og viden om andre landes interesser og behov. Og som forsøger langsigtet at løse nogle af de konfliktskabende problemer, som kampen om naturressourcerne, den globale ulighed og den klimabetingede underminering af livsbetingelserne. Vi kan ikke trylle militære konflikter væk, men oprustning sender det forkerte signal – og er virkningsløst overfor den globale stormagtskonflikt.

Hvis oprustning ikke er den rigtige måde at håndtere de mange konflikter og trusler på, hvad er så? Som et alternativ har vi opstillet begrebet ’bæredygtig sikkerhedspolitik’ om en politik, der både søger diplomatiske løsninger og adresserer alle de aktuelle trusler og kriser.

I erkendelse af de mange, indbyrdes og komplekst forbundne kriser, som verden i dag er truet af, nedsatte vi en OMTÆNKE-tank. Den har til opgave at undersøge disse kriser og relationerne imellem dem og konkretisere, hvordan en ’bæredygtig sikkerhedspolitik’ kan være et tidssvarende svar. OMTÆNKE-tankens medlemmer er mennesker, som hver for sig har grundigt kendskab til

en del af de afgørende problemfelter, og som har engageret sig i at gennemdrøfte og sammenfatte dem.

Pamfletten *Bæredygtig sikkerhedspolitik – en nødvendig omtanke* er et første resultat af disse overvejelser. Det er vores håb, at den kan bruges som grundlag for debat og analyse og føre til nytænkende indlæg i debatten. Der er risiko for, at al sikkerhedspolitisk diskussion i lys af den oprørende situation i Ukraine bliver reduceret til at handle om oprustning. Vi opfordrer til bred debat af, hvad sikkerhed egentlig er og kan være. Og til, at vi seriøst går ind i en diskussion af alle de aktuelle trusler.

Pamfletten har fire dele. Den første leverer en grundlæggende kritik af den mere traditionelle sikkerhedspolitik, baseret på militær overmagt og (potentielt) krigsførelse. Vi peger i stedet på diplomatiske midler til konfliktforebyggelse og -løsning og især på, at bæredygtig sikkerhed afhænger af mange andre trusler og konflikter, som ikke kan løses militært.

Anden del sammenfatter nogle af de vigtigste udfordringer for bæredygtig sikkerhedspolitik: Den grundlæggende konflikt med naturgrundlaget, som klimaforandringerne og biodiversitetskrisen har afdækket. Og den graverende fattigdom og de afgrundsdybe uligheder internt i de enkelte lande og mellem klodens lande og befolkninger.

Tredje sektion inddrager de psykologiske og kulturelle dynamikker, som spiller en voksende rolle i konflikter og fastholdelse af magtforhold. Bæredygtig sikkerhed går via en afmontering af magthaveres aggressive mobilisering af befolkningen, og gennem inddragelse af civilsamfundet i konflikthåndtering.

Fjerde sektion opsamler en række indsatsområder og handlemuligheder, der kan fremme en bæredygtig sikkerhedspolitik.

I. En verden i opbrud

Krigen: En påmindelse om en verden af konflikter

Krigen i Ukraine har kostet titusindvis af menneskeliv, både ukrainske og russiske soldater og sagesløse civile ofre. Hele byer som Mariupol er blevet jævnet med jorden, og overalt i det østlige og sydlige Ukraine har krigen medført omfattende destruktion. De russiske tropper er bevidst gået efter at smadre den ukrainske infrastruktur, ikke mindst de anlæg der forsyner befolkningen med el, vand og varme. Det er også dokumenteret, at russiske soldater har begået grusomme krigsforbrydelser. Store dele af befolkningen er flygtet, både internt i Ukraine og til sikre nabolande. Millioner er taget over grænserne til Polen, Moldova, Rumænien, Tyskland og andre europæiske lande. Ca. 35.000 er flygtet til Danmark.

Den brutale angrebskrig, Rusland har ført i Ukraine siden d. 24. februar 2022, har radikalt ændret den europæiske sikkerhedssituation og haft negative konsekvenser i resten af verden.

Flere af Ruslands nabolande, bl.a. de baltiske lande, Georgien og Moldova, frygter at det kan gå dem ligeså, og Sverige og Finland har opgivet deres velkonsoliderede alliancefrihed og søgt om medlemskab af NATO. Vi ser hastigt stigende energipriser, knaphed på mad i fattige lande og risiko for en global recession. Samtidig er truslen om en atomkrig pludselig blevet aktuel efter at have være gemt og glemt i mere end 30 år.

Den militære støtte, som USA og andre NATO-lande, herunder Danmark, har ydet til Ukraine har haft stor betydning for landets evne til at forsvare sig selv. Men den indebærer også kimen til fortsat eskalering, hvilket har fået præsident Putin og udenrigsminister Lavrov til uansvarligt og i strid med FN-pagten at true med at bruge atomvåben. FN's generalsekretær har udtalt: "Vi har været utrolig heldige indtil nu, men held er ingen strategi".

Putin har ikke lagt skjul på sit ønske om at underlægge sig Ukraine, hvis historiske forbindelser med Rusland skulle retfærdiggøre dette mål. Det er uacceptabelt. Alligevel har mange lande i det globale syd nægtet at støtte FN's fordømmelse af Ruslands aggression. Det gælder bl.a. Kina, Indien, Sydafrika og Brasilien. Årsagerne er mange og forskellige. Nogle lande har tætte forbindelser med Rusland, som leverer bl.a. olie og våben. Men for mange gælder det, at de opfatter de vestlige landes fordømmelse som hyklerisk på baggrund af de militære aktioner og krige som USA og en række NATO-lande i de foregående to årtier har udført i Afghanistan, Irak og Libyen. Det hører også med, at NATO, trods løfter om det modsatte, gradvis har ekspanderet i det tidligere sovjetisk dominerede Østeuropa, uden at give Rusland sikkerhedsgarantier.

Rusland, Europas nye trussel

En krig opstår ikke i et tomrum. Sovjetunionens fald og Warszawapagten nedlæggelse forandrede Europas sikkerhedsarkitektur radikalt. NATO var alene på arenaen og søgte nye opgaver 'out of area.' Rusland blev betragtet som en magt, man kunne samarbejde med, og der skabtes et fællesråd for NATO og Rusland. På NATO-topmødet i Lissabon 2010 blev Rusland fremstillet som en ven, dog ikke én man kunne tage som medlem i alliancen, derimod blev der lovet medlemskab til både Ukraine og Georgien allerede i 2008. NATO's erklærede fjende ved dette topmøde var ikke-venlige lande med adgang til missiler. Mange tænkte på Iran. NATO lovede at beskytte hele alliancens territorium med et missilforsvar.

Forholdet mellem NATO og Rusland forværredes, da NATO udstationerede tropper i de østeuropæiske lande. NATO-Rusland rådet holdt op med at arbejde, relationerne nedkøledes ikke mindst på grund af NATO's invitationer til de tidligere medlemmer af Sovjetunionen. Forholdet blev yderligere forringet, da Rusland okkuperede Krim i 2014 og lige siden har ført proxy-krig i to af Ukraines østlige regioner, Donetsk og Luhansk.

Invasjonen i Ukraine 24. februar 2022 blev et afgørende vendepunkt. Siden fulgte NATO-mødet i Madrid i juni 2022, og Rusland ses nu som den største trussel mod alliancens sikkerhed. Det blev klart, at der nu er tale om en vedvarende strategisk konkurrence og mangel på stabilitet. Rusland og Ukraine er i krig, mens konflikten mellem de to også er stedfortræder for en stormagtskonflikt mellem USA og Rusland. Vesten sender våben til Ukraine, og Rusland har truet med at bruge atomvåben mod alle, der blander sig. NATO prøver at begrænse konflikten bl.a. ved ikke at sende tropper til Ukraine, så en direkte militær konfrontation mellem NATO og Rusland kan undgås.

Hidtil har det ikke været muligt at opnå fredsforhandlinger mellem de to parter, ikke engang forhandlinger om våbenhvile. I november 2022 har der været spæde initiativer til forhandling fra amerikansk side, men egentlige fredsforhandlinger har lange udsigter. Der hersker fundamental uenighed om, hvem der skal forhandle med hvem. Rusland ønsker kun at forhandle med USA, mens USA definerer Ukraine som den involverede part. Andre lande som Indien, Kina og Sydafrika taler for forhandlinger.

På et overordnet, strategisk plan kan man se det som et lille tegn på håb at USA og Rusland begge ønsker strategisk stabilitet på atomvåbenområdet. I august 2022 annoncerede præsident Biden, at USA var villig til at forhandle med Rusland om forlængelse af New Strategic Arms Reduction Treaty, der udløber i 2026. Traktaten handler om gensidig begrænsning af strategiske

kernevåben og deres fremføringsmidler. Rusland erklærede sig enig, men konkrete forhandlinger er endnu ikke i gang.

NATO's, EU's og Danmarks reaktion – sanktioner og oprustning

Krigen har fået en række NATO-lande til at vedtage planer om massiv oprustning. De fleste europæiske medlemslande har besluttet at forøge militæruddgifterne til 2 % af BNP, sådan som USA i årevis har søgt at presse dem til. Det gælder bl.a. Tyskland og Danmark. I særdeleshed i Tyskland, men også i Danmark er der tale om en radikal ændring af sikkerhedspolitikken. Det samme gælder for Sverige og Finland. Sverige opgiver 200 års alliancefrihed, og Finland afmonterer den særlige hensyntagen til den store nabo i øst, som har været gældende siden afslutningen af 2. verdenskrig. Det betyder en yderligere militær inddæmning af Rusland.

Det hører med, at NATO (ifølge SIPRI 2022) har militære udgifter, der er 17 gange større end Ruslands, herunder at de europæiske NATO-landes udgifter alene er 5 gange større. Der er ingen tvivl om, at NATO er Rusland militært overlegen på så godt som alle militære områder. Den eneste betydningsfulde undtagelse er atomvåben.

Også EU styrker den militære dimension, EU's sikkerheds- og forsvarspolitik. Efter den danske folkeafstemning i juni 2022 er det med Danmark som helhjertet deltager. Den europæiske fælles position om ikke at eksportere våben til krigsførende lande blev begravet uden stærke protester.

I Danmark betyder det 'nationale kompromis', indgået af regeringen og SD, RV, SF, V og K i marts 2022, at militæruddgifterne gradvis skal tilføres ekstra 18 milliarder kroner årligt, fuldt indfaset i 2033 (fremrykket til 2030 af SVM-regeringen i december 2022). Det såkaldte økonomiske råderum bliver tilsvarende indskrænket, så der bliver mindre til velfærden og den grønne omstilling. Vi oplever det politologen Ole Wæver har kaldt sikkerhedsliggørelse (securitization): At forsvarsbudgetterne ikke indgår i den normale politiske proces, men behandles som noget ekstraordinært, noget det ikke er nødvendigt at afveje mod andre udgifter som uddannelse eller sundhed. Militæruddgifterne afpolitiseres og godkendes som selvfølge, uden større debat eller politisk diskussion af prioriteringer. Måske var det denne afpolitisering, SVM-regeringen satsede på, da den rejste kravet om at St. Bededag skal finansiere yderligere forsvarsudgifter. Og faktisk var det ikke forsvarsudgifterne, men indgrebet i den danske arbejdsmarkedsmodel, der gav anledning til debat.

Samtidig forhandler regeringen med USA om permanent udstationering af amerikanske tropper og udstyr og brug af danske havne til at ekspedere

militært udstyr til andre lande. Dette vil skabe uvished om atomvåben på skibe og fly og en risiko for at blive krigsmål i amerikansk besluttede krige. Østersøområdet forvandles til højspændingsområde.

Ligesom USA og UK har EU vedtaget en lang række sanktioner mod Rusland. Sanktionerne omfatter lukning af adgangen til SWIFT-netværket for vigtige banker og fastfrysning af den russiske centralbanks internationale reserver i udenlandske banker og centralbanker. Som svar krævede Rusland betaling for gas i rubler, så det ad bagvejen kunne få adgang til international valuta.

Gasledningen Nord Stream 2, der var tæt ved at blive taget i brug, blev skrinlagt kort tid inden både den og Nord Stream 1 blev ødelagt af eksplosioner. Hvem, der står bag sabotagen, er endnu ikke afklaret.

Alle EU-lande prøver nu hurtigst muligt at gøre sig uafhængige af russisk gas og reducere samhandelen drastisk. Som svar har Rusland selv bremset gasleverancerne. Dette har ført til energiprisernes himmelflugt, men også sat skub i en nødvendig grøn omstilling. EU har vedtaget en olieembargo med den væsentlige undtagelse, at den kun gælder olie transporteret på skib, ikke gennem rørledning, og man har vedtaget et prisloft på russisk olie. USA importerer ikke længere hverken olie, gas eller kul fra Rusland. Og – måske vigtigst – USA har forbudt salg af højteknologi til Rusland.

Trods sanktionerne er EU-landenes handelsunderskud over for Rusland steget, ikke mindst fordi den russiske import er faldet betragteligt. Til gengæld er det russiske økonomiske samkvem med Kina, Indien og Tyrkiet styrket. Det er for tidligt at konkludere noget sikkert om effekten af sanktionerne, hverken på den russiske økonomi eller på befolkningen eller for den dags skyld hos os selv, men der er tegn på at sanktionerne fremover vil virke stærkere, efterhånden som Europa bliver stadig mere uafhængig af energi fra Rusland.

Flyforbindelserne mellem EU og Rusland er blevet afviklet, og man overvejer et stop for besøg af russiske turister. På baggrund af krigen er sanktionerne forståelige, men det er vigtigt ikke at ramme ethvert samkvem med russiske borgere. Vi bør ikke etablere et nyt jerntæppe ned igennem Europa og i de næste mange år frem isolere og inddæmme Rusland.

Verdens andre brændpunkter

Amerikanske og andre vestlige landes interventioner i Afghanistan, Irak og Libyen, både gennem NATO og FN og udenom disse organisationer, har svækket tilliden til Vesten i det globale syd. Kina har på sin side fået nye venner gennem økonomisk støtte, men samtidig er frygten for kinesisk dominans øget, især i nogle asiatiske lande.

En rivalisering er i gang mellem USA, UK og EU mod Kina og Rusland om at vinde ikke mindst afrikanske lande over på deres side. Indimellem kiler sig store lande som Brasilien og Indien. De konkurrerende parter prøver at sikre landenes loyalitet gennem massive investeringer, men træder også til med militær intervention. Private hære beskytter vestlige mineinteresser. Samtidig opruster afrikanske lande også selv, til dels gennem russiske våben, og større magter opretter militærbaser. Djibouti er et knudepunkt for ikke mindre end otte landes baser.

Det har ikke nedsat konfliktniveauet, at Libyens leder Gaddafi blev afsat og dræbt i 2011. Sahel-området oplever uhørt usikkerhed, og antallet af internt fordrevne er rekordstort. De politiske systemer i Mali og Burkina Faso er ekstremt skrøbelige.

Befolkningerne i store dele af Afrika og Asien kæmper med mangel på fødevarer, forstærket af oversvømmelser eller tørke. Afrikas Horn lider endnu engang af tørke, der strækker sig mod syd ind i Kenya. Alle vander sig under de generelle prisforhøjelser på basisvarer, samtidig med at deres egen eksport lider.

Adgangen til råstoffer giver nu som før anledning til strid. De råstofafhængige lande udliciterer efterforskning og udvinding af mineraler, og udenlandske olie- og mineselskaber opnår licenser og koncessioner på fordelagtige vilkår. Til gengæld finansierer investorerne ofte infrastrukturen i form af havne, veje og jernbaner. Der er dog nu ved at være pres på de fattige lande om at lade olie og gas blive i jorden af hensyn til klimaet.

Et aktuelt og skræmmende eksempel på de mange faktorer, der er i spil udspilles i Mozambiques nordlige provins, Cabo Delgado, hvor udenlandske mineselskaber udvikler henholdsvis et flydende naturgasprojekt i 20 milliard dollars-klassen og verdens største rubinmine. Det har opflammet islamistiske grupper til et regulært oprør, støttet af utilfredse befolkningsgrupper der bliver jaget væk fra deres jord.

Sådanne forhold har også andre steder ført til en stigende militarisering i form af bevogtning af ressourcerne og tropper, der sættes ind mod lokalbefolkningen. En overgang var der tale om at søge kompensation for ikke-udvikling af ressourcer, men det har ikke vist sig realistisk. Til gengæld forhandles der i COP-regi om 'Tab og Skader' for egentlige ressource- og miljøtab.

I Mellemøsten er adgangen til olie afgørende. De arabiske diktaturstater omkring Golfen nyder fortsat stor opbakning fra USA. I 2022 har præsident Biden været på besøg i Saudi Arabien for at sikre amerikanske olieinteresser. Senere begrænsede OPEC, hvor Saudi Arabien spiller en stor rolle, alligevel olieproduktionen, hvilket tyder på at USA's magt i Mellemøsten er udfordret. Det kan være grunden til, at USA nu er ved at udforme en ny mellemøstlig sikkerhedsstrategi, hvor man har opgivet at få en ny atomaftale med Iran,

reagerer forsigtigt på de iranske kvinders opstand og samtidig prøver at balancere det med hensynet til Israel og golfstaterne. Saudi Arabien er det land i verden, der har købt mest militært udstyr fra USA, for 174 milliarder dollars fra 1950 til 2021. Den næststørste køber er Israel med 49 milliarder dollars i samme periode.

Rivaliseringen mellem Saudi Arabien og det olierige Iran bidrager til konflikter i og mellem flere andre lande i Mellemøsten, bl.a. Libanon og Syrien. I den langvarige borgerkrig i Syrien har både USA, Rusland, Tyrkiet, Iran og Saudi Arabien været med til at vedligeholde konflikterne mellem diktatoren Bashar El-Assad og de forskellige sunni- og shia-religiøse grupperinger samt kurderne i deres selverklærede autonome område Rojava.

I den 75 år gamle konflikt mellem Israel og Palæstina har især USA, men i et vist omfang også EU taget parti for Israel. EU støtter dog palæstinenserne med humanitær bistand og holder hånden under det splittede, palæstinensiske delvise selvstyre. Udsigterne til en retfærdig løsning på konflikten fortøner sig mere og mere, ikke mindst efter indsættelsen af den nye, højreekstreme regering i Israel.

De tidligere sovjetiske randstater i Asien, Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadjikistan og Kirgisistan, og landene i Kaukasus, Georgien, Armenien og Azerbaidjan er alle ved at definere deres fremtid i større uafhængighed af Rusland, ja, Georgien ønsker som Ukraine medlemskab af EU og NATO. Kina er i stigende grad opmærksom på handelen med de centralasiatiske lande, befæster sin indflydelse og anlægger jernbaner og veje i den nye Silkevej i regionen.

Taiwan er ved at blive et brændpunkt. USA har ikke givet en formel sikkerhedsgaranti for dets integritet, men præsident Biden har for nylig udtalt sig i den retning, selv om USA officielt kun anerkender ét Kina. Rimeligheden i Kinas stigende insisteren på, at Taiwan er en del af Kina, kan diskuteres, men ikke at konsekvenserne af eskalationen af retorikken og militær opmarch i Taiwan-Strædet og Det Sydkinesiske Hav er svære at forudse. Det gøres tilsyneladende intet forsøg på at deeskalere.

En særlig risiko finder vi i lande, der udover de gamle atommagter har formået at anskaffe atomvåben. Det drejer sig om Israel, Indien, Pakistan og Nordkorea og måske snart også Iran. Alle er involveret i konflikter med andre lande. Israel og Iran er nævnt. Indien og Pakistan har været i krig med hinanden flere gange siden opdelingen af Indien i 1947. Konflikten mellem de to lande om Kashmir har i de seneste år ført til en række mindre militære sammenstød. Nordkorea har siden Koreakrigens afslutning været i konflikt med Sydkorea, men truer også Japan og USA med sine atomvåben. At netop disse lande

besidder atomvåben indebærer en alvorlig risiko for, at de kan blive bragt i anvendelse.

Latinamerika har specielle udfordringer, men er ikke i centrum for konflikterne mellem de mest betydende stormagter. Internt er der dog nok af konflikter, ikke mindst kampen mellem højrefløjen og nye bevægelser for 'social retfærdighed'. Nogle lande, bl.a. Chile og Colombia har for nylig fået mere venstreorienterede regeringer, som Bolivia og Argentina for nogle år siden. Brasilien har den progressive Lula tilbage som præsident. USA opererer stadig med paria-stater (Venezuela, Nicaragua, Cuba), uanset de ikke er i helt samme liga. Under alle omstændigheder er isolationen af sådanne udskammede stater på enhver måde kontraproduktiv for en bæredygtig sikkerhed.

I Europa er der fortsat store spændinger i det vestlige Balkan. Opløsningen af Jugoslavien og de krige, der ledsagede den i 1990'erne, har både produceret flygtningestrømme og skabt vedvarende konflikter. Det største land Serbien er fortsat i konflikt med og anerkender ikke Kosovo som selvstændigt land. Bosnien-Hercegovina styres af en dysfunktionel regering af serbere, kroater og bosniakker og trues med løsrivelse af 'Republika Serpska'. Alle lande i regionen er kandidater til at blive medlemmer af EU, men de fleste har haft denne status i 10-15 år, og der er ikke i EU den store appetit på at lukke dem ind i varmen, selv om dette sikkert ville have en stabiliserende effekt.

En region, som af indlysende grunde i særlig grad påkalder sig dansk interesse, er Arktis. Her er det gennem en årrække lykkedes Danmark og Grønland i et frugtbart samarbejde at bidrage til en relativt fredelig udvikling, bl.a. gennem Ilulissat-erklæringen fra 2008 (mellem USA, Canada, Grønland/Danmark, Norge og Rusland) og samarbejdet i Arktisk Råd, der udover de nævnte arktiske lande omfatter Island, Sverige og Finland. Men efter Ruslands invasion i Ukraine har de øvrige syv lande besluttet at suspendere arbejdet i Rådet og dermed samarbejdet med Rusland. Det er i dansk interesse at sikre en udvikling, der ikke gør Arktis til en ny militært højspændt region.

Der er brug for en alternativ, bæredygtig sikkerhedspolitik

Verdens samlede udgifter til militær udgør mere end 2 tusinde milliarder dollars, penge som ifølge SIPRI "repræsenterer en tabt mulighed for at indfri verdensmålene for bæredygtig udvikling inden 2030 og målene i Paris-aftalen om klimaforandringer". Til sammenligning var de rige landes samlede globale udviklingsbistand i 2020 ca. 160 milliarder dollars; det svarer til 8 % af de militære udgifter. FN's generalsekretær António Guterres har opfordret til "hastende reduktion af de overdrevne militære udgifter og større investeringer i social infrastruktur og menneskelig sikkerhed".

VERDENS UDGIFTER TIL MILITÆR

De samlede årlige militære udgifter for alle lande i verden skønnes at være 2.113 milliarder dollars (2021-tal)

De ni atommagter bruger 73 milliarder dollars på atomvåben om året.

Til sammenligning gav de rige lande på COP15 i København 2009 et løfte om at sikre klimabistand på 100 milliarder dollars om året fra og med 2020. Det løfte er endnu ikke blevet indfriet. Mens klimakatastroferne fortsætter, og behovet vokser.

Kilder: SIPRI, *Yearbook 2022*. ICAN, *Enough is Enough*, 2019

Midt under den kolde krig stod den svenske statsminister Olof Palme i 1982 i spidsen for en kommissionsrapport, hvis vigtigste pointe var, at "nationer og befolkninger kan kun føle sig sikre, når deres modparter føler sig sikre". Begrebet 'fælles sikkerhed' bør stå centralt i en alternativ, bæredygtig sikkerhedspolitik. Når man er offer for en brutal angrebskrig som Ukraine, gælder det om at få aggressoren til at trække sig ud. Men en del af krigens forhistorie er, at Vesten i højere grad kunne have imødekommet legitime russiske sikkerhedsinteresser. Der bliver ingen varig fred fremover, hvis det ikke sker.

I de 40 år der er gået siden Palme-kommissionen, har der på globalt plan været to udviklinger, som hører med i en alternativ sikkerhedspolitik. Den ene er, at uligheden er øget – økonomisk, socialt og politisk. Selv om der (især i Kina) er sket en betydelig reduktion i absolut fattigdom, vokser gabet mellem rige og fattige, både globalt og internt i de fleste lande.

Ulighederne skaber ikke blot uretfærdige samfund nationalt og en voksende kløft mellem de rige i det globale nord og de fattige i det globale syd. De giver også anledning til utallige konflikter, hvoraf nogle udvikler sig til oprør og krig.

Verden befinder sig i dag i en hidtil uset klima- og biodiversitetskrise. Mens det helt overvejende er de rigeste lande i nord, der med vores levevis og rovdrift på ressourcer har skabt problemerne, er det først og fremmest de fattige lande i syd, der bærer konsekvenserne af klimaforandringerne i form af hyppigere tørke, oversvømmelser, jorderosion m.m. Den fortsatte udledning af drivhusgasser truer hele klodens eksistens og er derfor den allerstørste trussel mod sikkerheden for alle.

Begrebet 'fælles sikkerhed' bør udvides til at omfatte disse udviklinger, og det er derfor relevant at tale om bæredygtig sikkerhedspolitik. FN's

verdensmål om bæredygtig udvikling fra 2015 indeholder mange (omend i et vist omfang modstridende) anvisninger der også er relevante for en bæredygtig sikkerhedspolitik.

Olof Palme Centret i Stockholm udgav i 2022 rapporten *Common Security 2022, For Our Shared Future*, som på mange måder flugter med det, vi skriver her. Rapporten opstiller seks principper for en alternativ sikkerhedspolitik:

- Alle mennesker har ret til menneskelig sikkerhed
- Tillid mellem nationer og folk er fundamentalt for fred
- Der kan ikke blive fælles sikkerhed uden atomnedrustning og begrænsning af militærudgifterne
- Globalt og regionalt samarbejde er afgørende for at løse verdens problemer
- Konflikter skal løses gennem dialog og tillidsskabende foranstaltninger
- Bedre regulering og styring skal også dække nye militære teknologier, bl.a. i cyberspace.

Sådanne principper er lettere at opstille end at gennemføre, men de udpeger en væsentlig retning for en alternativ sikkerhedspolitik i en verden præget af konflikter, modstridende interesser og forskellige roller i den økonomiske verdensorden.

Nedrustning, afspænding, diplomati og freds- og konfliktforskning

Helsinki-erklæringen fra 1975 fastlagde nogle fundamentale sikkerhedsprincipper og skabte OSCE, Organisation for Security and Cooperation in Europe, der nu har 57 medlemmer og stadig fungerer, om end i svækket tilstand.

Både under den kolde krig og efter jerntæppets fald blev der indgået aftaler mellem USA og Sovjetunionen/Rusland (NATO og Warszawapagten) – primært, men ikke alene på atomvåbenområdet. Målet var at forhindre en atomkrig, men også at skabe en fælles regulering og en vis gensidig gennemsigtighed. En række af disse aftaler er siden ophævet, primært af USA, og begge parter er i gang med fornyet oprustning, både konventionelt og atomart. Således har 14 NATO-lande i oktober 2022 gennemført en øvelse Steadfast

Noon, hvor der bl.a. indøves et samspil mellem atombevæbnede jagere og USA's strategiske B-52 bombe-fly.

Krigen i Ukraine har demonstreret, at det er nødvendigt at genoptage nedrustning og afspænding, først og fremmest mellem de stormagter der stræber efter verdensherredømmet, i dag USA, Rusland og Kina. Ikke-spredningstraktaten (NPT) har vist sig utilstrækkelig. Den opretholder et næsten-monopol hos medlemmerne af FN's Sikkerhedsråd, men har alligevel ikke forhindret spredning til Nordkorea, Indien, Pakistan og Israel; og Iran er under mistanke. I august 2022 blev der i New York afholdt en konference om NPT, som blev afsluttet uden vedtagelse af et slutdokument fordi Rusland nedlagde veto. Mange iagttagere har givet udtryk for, at det var godt det samme, fordi det forhandlede udkast i høj grad accepterede status quo.

En sikkerhed baseret på atomvåben vil altid være usikker. FN's generalsekretær António Guterres har sagt det sådan: "Uden en afskaffelse af atomvåben kan der aldrig blive fred. Der kan ikke være tillid, og der kan ikke blive nogen bæredygtig fremtid". Traktaten om Forbud mod Atomvåben (TPNW) blev vedtaget på FN's Generalforsamling i 2017, og trådte i kraft den 22. januar 2021. Den er nu en del af Folkeretten. Men alle ni atommagter, alle NATO-lande plus Japan og Sydkorea har boykottet forhandlingerne og ikke deltaget i afstemningen. Det giver bl.a. et problem for lande som Danmark, der gerne vil beskyttes af USA's såkaldte atomparaply, selv om vi ikke selv vil have atomvåben på egen jord. Ved nærmere eftersyn er der meget lidt sikkerhed at finde under en atomparaply.

Det er især lande i Afrika, Latinamerika og alle ASEAN-landene (på nær Singapore) der har underskrevet forbudstraktaten. Tilsammen repræsenterer de over to milliarder mennesker. Heriblandt lande der har lidt under atomprøvesprængninger og uranminedrift i årtier. Det er gået uforholdsmæssigt ud over oprindelige folk, fx ved de franske atomprøvesprængninger ved Mururoa. Men også oprindelige folk i Australien og i USA har været ufrivillige naboer til atomprøvesprængningerne og de primære ofre for det radioaktive nedfald.

Hvis USA eller Rusland, som hver især har næsten 6.000 atomsprænghoveder, udløste en altomfattende atomkrig, er det game over for hele verden. Alle mennesker vil blive ramt, enten som direkte ofre for bomberne og den radioaktive stråling eller på grund af følgevirkningerne.

Atomvinteren vil sætte ind på grund af de enorme mængder sod som vil blive løftet op i stratosfæren. Soden vil ikke blive fjernet af regn, sådan som det sker med støv længere nede i atmosfæren. Det vil blokere 10 % af sollyset, og den globale gennemsnitstemperatur vil falde med op til 16 grader Celsius i løbet af kort tid.

ATOMVINTER

En regional atomkrig mellem Pakistan og Indien, hvor fx 100 af deres i alt godt 300 atomvåben blev bragt til sprængning, vil umiddelbart dræbe 20 millioner mennesker. Men efterfølgende vil ildstormene i storbyer som New Delhi og Karachi sende store støvskyer op i stratosfæren, støvet vil brede sig over hele den nordlige halvkugle, og i løbet af et par år vil planternes fotosyntese og dermed fødevarerproduktionen gå i stå. Mere på land, fordi sollyset ikke kan trænge igennem i tilstrækkelig grad, end i havet. Temperaturen vil falde. Mere end to milliarder af mennesker vil lide sultedøden sammen med andre dyr. Samfundene vil falde fra hinanden, og alene af den grund vil det være svært at overleve i en moderne verden, hvor alle er afhængige af andre.

Kilder:

Alan Robock et al. (2007), *Nuclear winter revisited with a modern climate model and current nuclear arsenals: Still catastrophic consequences* (<https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1029/2006JD008235>)

Alan Robock et. al. (2022), *Global food insecurity and famine from reduced crop, marine fishery and livestock production due to climate disruption from nuclear war soot injection* (<https://www.nature.com/articles/s43016-022-00573-0>)

Der er stærke argumenter for, at Danmark kryber ud fra atomparaplyen og går sammen med de lande, der arbejder for et forbud mod disse inhumane våben. Der er intet juridisk i NATO-pagten til hinder for, at et NATO-land gør det, men der vil ligge et massivt politisk pres på de lande, der måtte forsøge.

Danmark bør støtte Traktaten om Forbud mod Atomvåben (TPNW). I juni 2022 blev der i Wien afholdt en opfølgingskonference om den. Trods stærk modvilje fra USA deltog Norge, Tyskland, Holland og Belgien samt de nye NATO-ansøgerlande Sverige og Finland som observatører i konferencen. Det vil sige stort set alle Danmarks nabolande. Den danske regering valgte derimod at følge USA og afviste at deltage i konferencen. Selv om afskaffelsen af atomvåben har lange udsigter, viser deltagelsen af de andre nævnte NATO-lande, at de deler bekymringen om atomvåbenenes rolle i sikkerhedspolitikken.

Det danske militær, der i regeringskredse og i medierne omtales som 'forsvaret', har i dette århundrede primært været involveret i angrebskrige langt fra Danmark – i Afghanistan, Irak og Libyen – i alliance med USA og andre NATO-lande. Med disse krigsindsatser er det lykkedes at vælte regeringer – Talebans, Saddam Husseins og Gadaffis – men det har også medført kaotiske

forhold, nye samfundskonflikter og i Afghanistans tilfælde Talebans genindtagelse af regeringsmagten. Den såkaldt aktivistiske, reelt militaristiske, udenrigs- og sikkerhedspolitik har ikke bidraget til en fredeligere verden.

Ved folkeafstemningen i juni 2022 valgte et flertal at ophæve forsvarsforbeholdet over for EU's fælles forsvars- og sikkerhedspolitik, og Danmark kan nu deltage i mindre militære EU-interventioner uden for EU. Hidtil er de fleste af disse interventioner foregået i Afrika, ofte i lande der som tidligere kolonier har tætte forbindelser til den tidligere kolonimagt, ikke mindst Frankrig. At en række af disse interventioner også har haft til formål at beskytte europæiske investerings- og handelsinteresser i Afrika er åbenlyst. Om fremtidens interventioner bliver anderledes, og om Danmark ønsker at deltage, vil vise sig. Uden for EU-samarbejdet har Danmark allerede deltaget i en franskleddet militærmision i Mali der endte som en fiasko.

Afskaffelsen af forbeholdet giver dansk våbenindustri mulighed for at intensivere samarbejdet med våbenindustrierne i de store EU-lande, især Frankrig, Tyskland og Italien. Det handler bl.a. om European Defence Fund, der har afsat 8 milliarder euro til at styrke et sådant samarbejde i perioden 2021-27. Hidtil har Danmark dog lagt vægt på at stå sig godt med USA og hovedsagelig bestilt leverancer fra den amerikanske våbenindustri (27 '35A Joint Strike Fighters' til en pris på ca. 14 milliarder kroner). Men har det danske militær brug for et sådant angrebsvåben?

Ruslands krig i Ukraine har ikke uden grund skabt en ny frygt for, at Danmark kan blive involveret i krig hjemme. Nu hedder det, at vi har forsømt at udvikle vores eget territorialforsvar. Men det skyldes i høj grad, at pengene er gået til at føre krig langt hjemmefra. Og at Danmark viljeløst har fulgt USA's ønsker. Det er ikke klart, hvad det øgede forsvarsbudget i 'det nationale kompromis' skal bruges til.

Beløbsrammen er ikke begrundet i konkrete behov, endsige nogen analyse af, hvilke behov et udviklet territorialforsvar vil indebære. Det synes ikke overvejet, hvordan et sådant forsvar skal bemannes, hvilke typer af materiel det kræver, og hvad der skal bruges til en bedre beskyttelse af Arktis. Og der foreligger ingen analyse af det, der ligger ud over militært forsvar af territoriet (kritisk infrastruktur, cybersikkerhed).

Costa Rica har i årtier fungeret fint uden at have noget militær. Afskaffelse af militæret har lange udsigter i resten af verden. Men det er muligt at omlægge et militær så det fremtræder defensivt, ikke offensivt i forhold til omverdenen. Den danske fredsforsker Anders Boserup udviklede under den kolde krig ideer om et ikke-offensivt forsvar, som han foreslog, at både NATO og Warszawa-pagtens militær burde omstruktureres til. Uden at tillægge det for stor betydning var det især Sovjetunionen i præsident Gorbatjovs tid, der viste interesse

for disse ideer. Som også var en del af baggrunden for de succesrige nedrustningsaftaler mellem USA/NATO og USSR/Warszawapagten i årene inden Sovjetunionens sammenbrud.

Danmarks bidrag til nedrustning og afspænding har i dette århundrede været nærmest ikke eksisterende. Både Sverige, Norge og Finland har på hver deres måde gjort mere. Danmark kunne med fordel hente inspiration herfra. Det er ikke umuligt at løse konflikter med ikke-militære midler som diplomati og forebyggelse.

Når Ruslands krig i Ukraine er slut – også hvis den ender som en langvarig fastfrosset konflikt – bør der lægges pres på både USA, Rusland og Kina for at genoptage nedrustning og afspænding. Det er muligt at aftale tillidsskabende foranstaltninger, fx om gensidig inspektion og om, at alle stater skal give afkald på adgangen til førstebrug af atomvåben, sådan som blandt atommagterne kun Kina har gjort.

Hvor mange danskere er klar over, at det danske militær indgår i en alliance, altså NATO, hvor førstebrug af atomvåben er en del af den overordnede strategi – og har været det siden 1949? De fleste vil nok mene, at førstebrug af atomvåben er en forbyrdelse mod menneskeheden.

Der investeres kolossale beløb i militær forskning, men så godt som ingenting i freds- og konfliktforskning. Der er overalt i verden behov for at satse mere på det sidste. Norge og Sverige har stærke fredsforskningsinstitutter (PRIO og SIPRI), mens Danmark ikke har noget institutionelt miljø for fredsforskning (Copenhagen Peace Research Institute, COPRI blev afviklet for 20 år siden). Det er på høje tid, at Danmark skaber rammerne for seriøs, uafhængig freds- og konfliktforskning.

En bæredygtig sikkerhedspolitik må være stærkt forankret i FN. FN har allerede spillet og spiller fortsat en vigtig rolle med at forhindre og løse konflikter. Udover at formidle traktaterne har FN haft fredsbevarende styrker i en række krigsramte lande, ganske vist med blandet succes. Men den afgørende indflydelse ligger i Sikkerhedsrådet, som mere og mere har vist sig ude af stand til at bidrage til løsning af de konflikter, som rådets fem permanente medlemmer, USA, Rusland, Kina, UK og Frankrig er direkte eller indirekte involveret i.

Det skyldes at landene er udstyret med et veto, der kan forhindre FN's indgriben. Vetoretten bør alene af den grund afskaffes. Samtidig er det nødvendigt at reformere Sikkerhedsrådet, så det ved sin sammensætning afspejler situationen i verden i dag – og ikke som den var ved afslutningen af 2. verdenskrig. Et sådant reformeret FN kan være den instans, der er garanten for en bæredygtig sikkerhedspolitik på globalt plan.

Sikkerhedsdiplomati og eroderingen af det internationale samarbejde

Krigen i Ukraine har i samspil med den internationale polarisering og supermagtsrivalisering svækket de internationale institutioner og fora, hvor stater mødes og forventes at samarbejde uanset politisk rivalisering og uenighed.

I en verden med mange aktører og modsatrettede interesser har midlet til at føle sig sikker historisk været at sætte sig i stand til at modstå andres angreb eller skadelige virksomhed (defensiv magt). Eller at koncentrere så stor evne til selv at volde skade på andre, at man føler sig sikker på, at de holder sig i skindet (afskrækkelse). Den defensive magt har typisk udfoldet sig som territorial kontrol/afgrænsning, men kan også være baseret på legale sikringsmidler og aftaler (ikke-angrebsaftaler).

I takt med at alle lande er blevet mere og mere gensidigt forbundne og afhængige af hinanden, er det blevet stadigt vanskeligere at opretholde sikkerhed ved hjælp af territorial afgrænsning. I stedet styrkes betydningen af legal og politisk sikring. I praksis ikke primært gennem bilaterale aftaler eller globale legale spilleregler, men snarere gennem udviklede afhængighedsrelationer til stormagter og regionale magter. Siden det 20. århundredes store verdenskrige er udviklingen gået fra at yde regulær militær hjælp (Iran, Irak) over territorial stedfortræderkrig (Vietnam, Afghanistan) til ikke-angrebsaftaler og udvikling af handelsaftaler og andre økonomiske relationer. FN-systemet har her spillet en vigtig rolle som formidler af aftaler og traktater.

Atom-aftalerne er et afgørende udtryk for denne form for sikkerhedspolitik. Det gælder omtalte Traktat om Forbud mod Atomvåben fra 2017. Og det gælder Ikke-spredningsaftalen fra 1970, der har søgt at forhindre spredning af a-våben ud over de fem oprindelige atomvåbenstater. Men derudover spiller afhængighedsrelationer en endnu større rolle. Fx er hele Mellemøsten struktureret omkring hierarkiske afhængigheder, som end ikke har karakter af aftaler – med USA som den store spiller, Saudi Arabien og Iran som lidt mindre.

Kinas og Ruslands aktiviteter i Afrika er baseret på oprettelse eller udvidelse af afhængighedsrelationer. NATO er en slags mellemting: Primært en afhængigheds-relation mellem Europa og USA, mellem små lande og store lande, med en trussel om at vende tilbage til militær udrykning hvis ikke ”beskyttelsen” virker (den såkaldte musketéred). Selv om næsten alle medlemslande også er NATO-medlemmer, er EU en forsigtig bevægelse i retning af at skabe europæisk selvstændighed.

Der har været reelle bestræbelser på at opnå en regelstyret international orden, men det har altid været noget af en overdrivelse og måske snarere en Pax

Americana. I dag er Vesten med USA i spidsen geopolitisk udfordret, verden er præget af krig, af nye politiske og sociale spændinger, og af kamp og konkurrence mellem autoritære og demokratiske systemer. Udviklingen i retning af mere demokrati og større respekt for menneskerettigheder er bremsset. Nye alliancer mellem mindre demokratiske lande vokser frem. Ikke mindst derfor er der brug for et forstærket samarbejde.

Under den kolde krig mellem Øst og Vest frem til 1990 var der hele tiden en overhængende trussel om, at krigen kunne blive varm, og der var i lange perioder voldsomme politiske og økonomiske spændinger. Men det lykkedes at opbygge en form for institutionaliseret dialog mellem de konkurrerende stormagter, som gjorde diplomati mulig, og som mindskede de risici som uforudsigelighed altid medfører. Krigen, og de spændinger, vi oplever nu, har kompromitteret den nødvendige internationale dialog. Ikke mindst det nødvendige samarbejde om en global indsats for grøn omstilling og for at redde klimaet.

II. Hvad sker der, hvis vi overser klimaet, den globale ulighed og dem der flygter?

Krigen i Ukraine er startet i en tid, hvor hele verden, herunder Europa og stormagterne Rusland, Kina og USA er truet af en alvorlig klimakrise – en krise, der forstærker allerede eksisterende konflikter om både territorier og naturressourcer. 'Sikkerhed' synes i dag at bestå i for en tid at afbøde krigens ulykker og vinde den globale stormagtsrivalisering. Men den form for sikkerhed kan ikke sikre verdens befolkninger en tryk og fredelig fremtid.

Tværtimod må sikkerhedspolitik nødvendigvis medtænke de måder, klima- og biodiversitetskrisen gør livsvilkårene usikre for stadigt flere mennesker og truer stabiliteten i deres samfund. Det samme gælder fødevarerulighed, migration og den stadigt voksende globale ulighed.

Hvad sker der, hvis vi som Vesten lige nu fortsætter med at kun at fokusere på oprustning, Ruslands krig i Ukraine og egne energiforsyningsproblemer (kul, gas, olie), mens klimakrisen forværres, uligheden vokser, og befolkningerne i væsentlige dele af verden ikke har mad, vand, medicin og brændsel nok? Og hvad sker der, når et voksende antal klima-fordrevne flygtninge bidrager til yderligere økonomisk, politisk og social ustabilitet verden over?

Krigen, klimaet og uligheden

De to første årtier efter årtusindskiftet skete der en vis reduktion i den globale fattigdom, men Covid19 satte en stopper for denne udvikling. Det globale dødstal som følge af corona har været enormt, men i mange fattige lande var den alvorligste konsekvens, at samfundet på mange måder gik i stå. Mindre økonomisk aktivitet førte til øget ledighed og mere fattigdom. I september 2022 vurderede Verdensbanken, at det samlede antal ekstremt fattige i verden voksede med mellem 75 og 95 millioner som følge af pandemien. Det samlede antal ekstremt fattige er dermed formentlig tæt ved 800 millioner, eller tæt ved 10 % af verdens befolkning.

Verdensbanken vurderer også, at Covid19 førte til øget ulighed i mange lande, og andre evalueringer peger på, at uligheden mellem kønnene steg yderligere. I forvejen er husholdninger med enlige kvindelige forsørgere blandt de fattigste, og de blev også denne gang ramt ekstra hårdt. Ifølge Verdensbanken havde der ellers i en periode været en vis udvikling mod større lighed.

To årtiers fremskridt blev sat over styr. Men forhåbningen og forventningen var, at verden efter coronapandemien ville se ny fremgang. Sådan gik det ikke. Det ekstreme vejr er accelereret som følge af klimaforandringerne,

og en række lande har oplevet klimakatastrofer, stærkest illustreret ved den alvorligste langvarige tørke i årtier på Afrikas Horn og de massive oversvømmelser i 2022 i Pakistan. I Sydamerika, Afrika og dele af Asien fældes tusindvis af kvadratkilometer CO₂-bevarende skov – til fordel for soja-, palmeolie- og anden produktion, som sjældent kommer lokalbefolkningen til gode, men til gengæld bidrager til øget CO₂-udledning. Det er klimakatastrofer, der er endnu mere katastrofale i fattige lande, hvor millioner af menneskers liv er direkte afhængigt af jorden og dens evne til at give udbytte. Konsekvensen er ikke blot mere ekstrem fattigdom, men sult og død i et omfang, der er uhørt, selv i lande, der også tidligere har kæmpet med fattigdom, fødevareknaphed og sult.

Det er bredt anerkendt, at klimaforandringerne medfører konflikter om jord, vand og andre ressourcer og at flere og flere mennesker må flygte fra deres hjem. Alt sammen kilde til konflikter, lokale og regionale. Coronapandemien og dens afledte konsekvenser for bl.a. produktion og transport havde allerede ført til stigende priser internationalt. Oveni kom konsekvenserne af Ruslands invasion af Ukraine. Krigen og det næsten totale stop for fødevarereksport fra Ukraine, der er en af verdens største korneksportører, satte yderligere gang i prisstigningerne på fødevarer. Kampen om energi har samtidig drevet energipriserne dramatisk i vejret.

Inflationen er højere end i årtier. Det rammer forbrugere overalt, også i Danmark og den øvrige vestlige verden, men det rammer de fattige i den fattige del af verden ekstra hårdt. Herhjemme bruger vi en begrænset del af en gennemsnitsindkomst direkte på fødevarer. I fattigere lande er det en langt større andel. Ifølge Verdensbanken bruger de fattigste husholdninger omkring to tredjedele af deres samlede indkomst direkte på fødevarer. Hvis inflationen er 10 eller 20 %, skaber det fattigdom og sult og fuldstændigt uoverskuelige økonomiske problemer.

Mange fattige lande, der i forvejen havde store problemer, er dermed ramt af mindst tre nye katastrofer: 1) Effekterne af coronapandemien, 2) klimaforandringerne stadig større og negative indvirkning på levedygtigheden og 3) en global inflation udløst af en række forskellige faktorer, men med de markante udtryk at både energi og fødevarer er blevet langt dyrere. Gabet mellem rig og fattig fortsætter med at øges. Alt dette bidrager til øget ustabilitet og usikkerhed.

Samtidig er mange af de fattige lande præget af gældsproblemer, blandt andet fordi man i årene op til corona har optaget relativt billige lån for at finansiere udviklingen. Siden har man søgt at mindske corona- og forsyningsproblemerne ved ekstraordinære gældsfinansierede indsatser. Og nu stiger

renterne. Det betyder at staterne kan mindre, og også at det er vanskeligere (eller umuligt) at finansiere den nødvendige grønne omstilling.

Energiknaphed og højere energipriser

De sidste 50 års miljø- og klimakamp har båret frugt. Den grønne omstilling har nået *et point of no return*, og grøn energi, sol, vind og vandkraft vinder frem. Men 80 % af verdens energibehov bliver stadig dækket af fossile brændstoffer: olie, kul og naturgas – med Kina, som nummer ét, herefter USA, dernæst Indien og Rusland som de største syndere. Og de fossile brændstoffer, især kul, har fået en genkomst. I 2022 har stigende gaspriser medført et skifte fra gas til kul i mange lande. Allerede efter coronapandemien begyndte forbruget af kul igen at stige. Det har i 2021 ført til den største årlige stigning i globale, energirelaterede CO₂-udledninger, der nu er på det højeste niveau i historien.

Indien og Kina forbruger mere end dobbelt så meget kul som resten af verden tilsammen, men forbruget stiger også i Europa, der er ramt af prisstigninger og knaphed på naturgas. Der skiftes nu fra gas til kul. Mange EU-lande, bl.a. Tyskland, Frankrig og Holland forlænger ifølge det Internationale Energiagentur, IEA, nu levetiden for kulkraftværker, genstarter lukkede værker eller hæver grænsen for kulkraftværkers driftstid – det hele for at reducere gasforbruget. Stigninger i subsidier til både produktion og forbrug af fossile brændsler fuldender billedet af en verden, der langt fra er fri af den fossile energi.

Det sker samtidig med at mange lande oplever både varmere rekorder, strømsvigt og massive oversvømmelser. Voldsomme og uforudsigelige regnmasser mange steder sammen med tørke og svigtende nedbør andre steder fører til mangel på mad, vand og medicin og tvinger millioner af mennesker over hele kloden til at forlade deres hjem.

Ikke desto mindre forsøger flere afrikanske lande nu at presse på for yderligere investeringer i gas og olie, godt hjulpet af EU og andre udviklede lande. Fossile investeringer finder fornyet interesse fra både Øst (Kina) og Vest (europæiske, men især amerikanske selskaber har planer om at øge investeringerne dér). Og det på trods af, at nye udvindinger af olie og gas vil gøre det umuligt at begrænse den globale opvarmning til 1,5 grader. Og gøre det sværere at udvikle vedvarende kilder som sol og vind, som ikke mindst Afrika er rig på.

Den grønne energi er ellers i de senere år blevet interessant for både afrikanske, kinesiske og vestlige investorer på kontinentet. Mange steder investeres omfattende i sol, vind og vand. Etiopien har for nylig åbnet de første af seksten turbiner i, hvad der skal blive Afrikas største vandkraftværk. Uganda er med

kinesisk støtte tæt på at færdiggøre Karuma-værket ved Nilen i det nordlige Uganda. Rwanda forbereder for tiden et vandkraftværk på floden Ruzizi ved grænsen til DR Congo og Burundi. I Nigeria, Kenya, Zambia, Zimbabwe og Sydafrika er der planer om – og flere steder allerede oprettet – større sol- og vindkraftsanlæg. Dette sker dog ikke uden modstand fra miljøorganisationer og andre civilsamfundsorganisationer mod det, man kalder store hydro, altså store vandkraftværker, som etableres med tvangsflytninger og mange miljø-mæssigt skadelige konsekvenser.

Og mens ledere i Den Afrikanske Union argumenterer for, at Afrika skal have lov til at udnytte sine fossile reserver, sådan som de rige lande allerede har gjort, advarer kontinentets klimaforskere og -aktivister om, at udnyttelse af gas og olie vil ødelægge livsbetingelserne for millioner af i forvejen udsatte befolkninger. Det vil ikke bare medføre forflytninger af betydelige grupper af lokalsamfund, men også låse landene fast i en fremtid med højt forbrug af kulstof.

I Uganda er det lykkedes bevægelsen #STOPEACOP at komme i dialog med internationale banker og pensionsselskaber i et forsøg på at få dem til at standse finansieringen af East African Crude Oil Pipeline. EACOP udvinder olie fra området ved Lake Albert under ledelse af franske Total og China National Offshore Oil Corporation. Corporate colonialism kalder #STOPEACOP planerne, der vil føre i alt 1.445-kilometer rørledninger gennem Uganda og Tanzania ud til kysten ved det Indiske Ocean. Et eksempel blandt mange på de ulmende konflikter mellem landenes ledere og deres befolkninger. Konflikter, som vil blusse op og føre til ustabilitet, opstande og krig.

Det er stadig især os i de rige lande, der skal skære i udledningerne, men vi bør støtte de afrikanske klimaforskere og -aktivister (som i vid udstrækning er unge kvinder der føler sig forpligtet over for deres lokalsamfund). Vi må fastholde og intensivere indsatsen for, at de fattigere lande kan løfte sig ud af fattigdom og ulighed, ikke mindst ved at producere elektricitet fra de vedvarende energikilder, de har rigeligt af.

Biodiversiteten og krisen i det levende

Ligesom klimakrisen underminerer biodiversitetskrisen menneskers levevilkår. Den er mere langsigtet, men det bliver den ikke mindre alvorlig af. Derfor er indsatsen for at redde biodiversiteten en del af den bæredygtige sikkerhedspolitik.

Biodiversitet, som man også kalder biologisk mangfoldighed, er betegnelsen for variationen i det levende. Et steds biodiversitet afhænger af variationen i omgivelserne. Der er stor forskel på mangfoldigheden i en ensformig

ørken og i et varieret landskab med søer og skove. Og mangfoldigheden kan øges eller mindskes ved menneskelige indgreb. En delvis opdyrkning af et skovlandskab vil øge den lokale biodiversitet, fordi der udover tæt skov nu også skabes lysåbne arealer med andre levemuligheder. Men opdyrkes hele skovlandskabet, forsvinder skovens arter. Og udsættes markerne for kemisk ukrudtsbekæmpelse, maksimeres tabet af biodiversitet.

Det er det der er blevet situationen i store dele af Danmark og i tiltagende grad også de fleste andre steder på kloden. Inklusive Amazonas hvor regnskov fældes for at give plads til dyrkning af sojabønner, der bl.a. eksporteres til Danmark. Dramatisk reduceret biodiversitet er i dag et globalt problem, et aspekt af næsten ethvert landskab på kloden.

Man taler om biodiversitet på gen-, arts- og økosystemniveau. De mest artsrige økosystemer som tropiske regnskove og koralrev er af stor betydning, men alvorligt truede. Selvom artsantallet er mindre i økosystemerne på vores breddegrader, er forsvindingsraterne stort set de samme. De er accelererende og nu formentlig af størrelsesordenen 1.000 gange større end den hastighed, hvormed nye arter naturligt dannes. Det drejer sig ikke kun om at redde nogle sjældne arter fra at uddø. Vi er ikke kun afhængige af den stedvist sjældne biodiversitet, men også af den lokale endnu måske forholdsvis almindelige. En bæredygtig udvikling afhænger fx af vandets og næringsstofferne kredsløb og af den bestøvning af nytteplanter, som insekterne er ansvarlige for. Og så er der de umistelige værdier, der knytter sig til de vilde dyrs og planters forunderlighed og naturens skønhed.

Men det er kun toppen af isbjerget. Mere betydende er den hastighed, hvormed det gennemsnitlige antal arter forsvinder fra de gennemsnitlige arealer, der nu bliver stadig mere artsfattige – og i tiltagende grad ensformige. Det er vi vidne til i disse år i Danmark, hvor både det lokale artsantal og variationen i levesteder er faldende overalt i det landbrugsland, der dækker 60 % af Danmarks areal. Mere end halvdelen af bestanden af de almindeligste agerlandfugle som fx sanglærken er forsvundet de seneste 50 år. Ikke mindst blandt insekterne er tilbagegangen markant og det ikke kun i markerne. En tysk undersøgelse har påvist en nedgang i flyvende insekter på intet mindre end 74 % indenfor naturbeskyttelsesområder i perioden 1990-2017.

Globalt er status mere usikker, bortset fra at tilbagegang er dominerende overalt. 25 % af alle jordens pattedyr, 40 % af alle padder og hver syvende fugleart vurderes at være truet med udryddelse på kort sigt. Arter, der ikke indgår i produktion og økonomi uddør stadig hurtigere, mens det skønnes at mennesker og deres husdyr nu udgør ikke mindre end ni-tiendedele af alle pattedyrs totalvægt.

Det er primært den måde, vi anvender arealet på til græsning, opdyrkning og byggeri, der er årsag til tab af biologisk mangfoldighed. Men også den måde, hvorpå vi udnytter de biologiske ressourcer i skovbrug og fiskeri. Og ikke mindst forureningen af miljøet og presset fra klimaforandringerne.

Vi er nået dertil, at naturen med dens arter synes at være næsten helt overladt til det menneskeskabte samfunds nåde og barmhjertighed. Men vi er selv natur, vi kan ikke træde ud. Vi kan ødelægge naturen, men konsekvensen er, at vi ødelægger mulighederne for os selv.

Sammenlignet med krisen i biodiversiteten bliver klimakrisen af nogen set som et forholdsvis simpelt teknisk problem, hvor en energikilde kan skiftes ud med anden. Men det er forenklet: Klimakrisen kan kun løses gennem grundlæggende ændringer i de menneskelige samfunds udviklingslogikker og i vores allesammens forestillinger om et godt liv som noget, der baserer sig på materielt forbrug. Krisen i biodiversiteten er resultat af yderligere komplekse forhold, som kræver at vi reviderer hele vores forståelse og holdning til andre skabninger og til naturen. At vi udviser ydmyghed overfor det levende. På sigt er det et anderledes alvorligt problem, som vil stille enorme krav til verdenssamfundet at overkomme. At afværge den krise kræver en indsats, som går meget dårligt i spænd med militær oprustning og krigsførelse.

MILITÆRET OG ØDELÆGGELSEN AF KLIMAET

Et gammelt kinesisk ordsprog siger, at sult og nød følger i hærenes fodspor. Nu kan vi tilføje, at krigen sætter et stort klimaaftryk. Alt for mange krige er de sidste 100 år blevet ført for at sikre adgang til billig og rigelig olie, som bekendt en af de største CO₂-kilder. Men selve militærapparaterne sætter også store klimafodaftryk, både i freds- og i krigstid.

Jagerfly, tanks, krigsskibe kører ikke langt på literen. Det kan være svært at finde opgørelser over udledningerne, da det er frivilligt for staterne, om de vil indrapportere militære udledninger til FN. I USA har vi tal for Pentagons CO₂-udledninger i fredstid – de er større end hele Danmarks udledninger. Og her er de mange hundrede oversøiske baser end ikke medregnet. Det samme gælder udledninger under krige og militære operationer.

Nogle eksperter skønner, at den militære industri udleder 4-7 gange så meget CO₂ som militæret selv. Det er sværere at finde opgørelser over de udledninger, som krigen medfører. Costs of War-projektet fra Brown University skønner at CO₂-udledningerne i forbindelse med USA's krige fra 2001 til 2017 var 1.200 millioner tons CO₂. Det svarer nogenlunde til udledningerne fra hele det danske samfund i samme periode. Den irakiske hær satte ild til 6-700 oliekilder under deres tilbagetrækning fra Kuwait i 1991. Det resulterede i en betydelig regional forbigående klimaforandring og en samlet udledning af CO₂ svarende til ca. 2 % af de årlige globale udledninger.

Oil Change International har vurderet CO₂-udledningerne i forbindelse med Irak-krigen med dens operationer til lands, til vands og i luften og med transport af personel og transport af materiel og forsyninger, inklusive olie til slagmarken til i alt 141 millioner tons CO₂.

Destruktionen af boliger og bygninger, hospitaler og skoler, kulturinstitutioner, havne og broer udgør ikke bare en menneskelig og social katastrofe, men efterlader en økonomisk og klimamæssig regning til de samfund, der skal genopbygges efter en krig. Det gælder også i Ukraine. Den regning bliver ikke gjort op, men uanset om vi har tallene, påvirker udledningerne klimaet. Det samme gør de nylige lækager fra Nord Stream 1 og 2 gasrørledningerne, der udledte fossil gas i mængder svarende til en tredjedel af Danmarks årlige CO₂-udledninger.

Ser vi på forholdet mellem militære udgifter og den politiske vilje til at kæmpe for klimamålene, tegner der sig et dystert billede. Den enorme stigning i militære udgifter, som verden har oplevet, er ikke kun et resultat af Ukrainekrigen, men har pågået i flere år og skyldes kampen mellem supermagterne.

Specielt satsningerne på atomvåben er store. Alle atommagter er i gang med at modernisere deres våben. I tillæg øger Kina sit atomvåbenarsenal i et forsøg på at indhente USA's og Ruslands forspring. Denne kamp er ikke gratis. Der findes skøn over udgifterne til moderniseringen af de næste 30 års atomparaply på mellem 1.200 og 1.700 milliarder dollars. Det omfatter nye atom-bombefly, landbaserede atommissiler og atomubåde.

Flere institutioner som World Future Council og Pax Christi foreslår, at pengene flyttes fra atomvåbenbudgetterne til klimatiltag ("Move the money" og "Do not bank the bomb"). Formålet er at reducere risikoen ved både atomkrig og klimaforandringer.

Bevægelsen har haft fremgang specielt i Norge, hvor norske oliefonde ikke længere finansierer virksomheder, der medvirker eller producerer eller udvikler atomvåben. I Finland har pensionsfonde truffet en lignende beslutning. I Danmark har Danwatch afdækket, hvordan pensionskasser som Lægernes Pension og Bank, PensionDanmark, P+ og Industriens Pension har investeret over en milliard kroner i virksomheder, der bidrager til produktion af atomvåben. Listen omfatter Airbus Group, ArianeGroup, MBDA, franske Safran, amerikanske Northrop Grumman og britiske BAE Systems.

Kilder:

* Oliver Belcher, Patrick Bigger, Benjamin Neimark, Cara Kennelly (2019): https://www.researchgate.net/publication/333873233_Hidden_carbon_costs_of_the_everywhere_war_Logistics_geopolitical_ecology_and_the_carbon_boot-print_of_the_US_military

Crawford, Neta (2019): *Costs of war, Pentagon Fuel Use, Climate Change, and the Costs of War*, Brown University, Rhode Island

* CEOBS, (2022): https://ceobs.org/wp-content/uploads/2022/11/SGR-CEOBS_Estimating_Global_Military_GHG_Emissions.pdf

* Oil Change international (2008), *A Climate of War: The war in Iraq and global warming*, <https://priceofoil.org/2008/03/01/a-climate-of-war/>

Mecklin, John (2019): Introduction: The wasteful and dangerous worldwide nuclear modernization craze i Bulletin of the Atomic Scientists, 2 January: <https://thebulletin.org/2019/01/introduction-the-wasteful-and-dangerous-worldwide-nuclear-modernization-craze/>

Mehta, Aaron (2017): *America's nuclear weapons will cost \$1.2 trillion over the next 30 years*

<https://www.defensenews.com/breaking-news/2017/10/31/americas-nuclear-weapons-will-cost-12-trillion-over-the-next-30-years/>

Danwatch (Maj 2022): *Danske pensionskasser har investeret over to milliarder i atomvåben* <https://danwatch.dk/perspektiv/danske-pensionskasser-har-investeret-over-to-milliarder-i-atomvaben/>

MILJØDELÆGGELSER I UKRAINE SOM FØLGE AF KRIGEN

Olie-, gas- og kuldepoter har som anden energi-infrastruktur været mål for missilangreb. Resultat: forurening af luft, jord, grundvand, som har mere end lokal udbredelse

Et angreb på et oliedepot i byen Kalynivka har ført til varige miljøforringelser, bl.a. af markjord, farvet sort af olie, mens en nærliggende dam og vandløb ud til floden Irpin er stærkt forurenet

Luftforureningen omfatter bl.a. partikler, kvælstofoxider, salpetersyre, kulilte, svovldioxid, flygtige organiske forbindelser, dioxiner, furaner og polyaromatiske kulbrinter. 50 % af partiklerne består af sort sod, som både er sundheds- og klimaskadelig

Kamphandlinger nær på Ukrainske atomkraftværker, især det store Zaporizhzhia-værk udgør en særlig miljøsiko. Besættelsen af eksklusionszonen omkring Tjernobyl-værket giver anledning til bekymring. De gentagne angreb på energiforsyningen har truet den uundværlige afkøling af de brugte uranbrændselsstave.

Kilde: CEOBS, <https://ceobs.org/countries/ukraine/>

Fordrivelse, migration, klimaflygtninge – og de internationale indsatser

2022 satte en trist rekord med omkring 100 millioner fordrevne mennesker verden over, heraf mere end halvdelen kvinder, og de fleste stadig flygtninge i deres eget land eller i nabolande. Krig, fattigdom, sult og/eller søgen efter arbejde har tvunget millioner af mennesker til at søge væk og ud. For mange har det ikke været et valg, deres hjem er ødelagt eller mulighederne for at overleve der, hvor de boede, gjort umulige. For andre var der måske et valg. En drøm om et bedre liv. Et håb om et arbejde.

I de fleste fattige lande bor en stor del af befolkningen fortsat på landet og er beskæftiget med landbrug. Flertallet af bønder og småhandlende er kvinder, og det er kvinderne, der er hovedansvarlige for opretholdelsen af familien og i mange tilfælde af hele lokalsamfund. Derfor er det også kvinderne og deres mulighed for at tage sig af deres familier, der først og fremmest rammes af klimaforandringerne. Deres liv er mange steder blevet vanskeligere, og det er der en stribe grunde til:

- Vejret er blevet mere uforudsigeligt, regntiderne kommer ikke så regelmæssigt som før. Det gør det meget svært at planlægge sit landbrug

- Langvarig tørke og/eller voldsomme oversvømmelser kan ødelægge et helt års levegrundlag
- Generel mangel på vand er et voksende problem. Det er længe siden, det blev spået, at kampen om vand kan blive voldsommere end kampen om olie
- Befolkningstallet er vokset og vokser stadig især i de fattigste lande, hvor dødeligheden også er høj
- Faktorerne varierer fra land til land. Der er lande, hvor ørkenen breder sig. Men der er også tæt befolkede, lavt liggende deltaer, ligesom der er lavtliggende øer bl.a. i Stillehavet, der trues af permanent oversvømmelse. Store områder vil blive ubeboelige, og mange af dem er meget tæt befolkede. Deltaer rummer typisk meget værdifuld landbrugsjord
- Folk søger fra landet mod byen, som det også er tilfældet i Europa. Og finder de ikke muligheder der, søger de videre
- Der er flygtninge fra krig og konflikt, og der er underernærede livstruede, sultne mennesker, ikke mindst kvinder, børn og ældre, der er for svage til flugt og som samles i nødhjælpslejre. Men der er også migranter, der tager fra landsbyen eller storbyens slum og fortsætter i jagt efter et arbejde
- Mange steder i Afrika er der en tradition for migration, også til andre lande for at finde arbejde. For nogle ender det godt, men i takt med at flere og flere slås om utilstrækkelige muligheder, er der også flere, der til sidst ender som flygtninge
- Mange flygtninge startede med at være migranter, men måtte give op og blev flygtninge
- Care har regnet ud at det i 2020 skete 30 millioner gange, at et menneske måtte flygte internt i sit eget land på grund af klimaforandringer og ekstremt vejr. Det skete knap 10 millioner gange pga. krig og konflikt.

Med fortsatte og forstærkede klimaændringer, stærkere internationale spændinger og et voksende befolkningstal i nogle af verdens fattigste lande er prognosen, at der vil komme flere og ikke færre flygtninge i de kommende år. Mange af de nye flygtninge vil ikke have ret til asyl i henhold til flygtningekonventionens bestemmelser. De er ikke individuelt forfulgte. Men det gør ikke deres flugt mindre reel.

I november 2022 skønner UNHCR at 70 % af internt fordrevne og 40 % af alle flygtninge befinder sig i lande, der anses som meget sårbare for klimaæn-

dringer. UNEP anslår, at kvinder udgør intet mindre end 80 % af alle klimaflytninge. Om dem ved vi, at de lever i ekstrem usikkerhed, og at de jævnligt bliver udsat for overfald, udnyttelse og seksuelle overgreb. Forhold, der ofte bliver overset i procedurerne for modtagelse af mennesker på flugt.

Samtidig med at kvinder og piger er mest udsat i klimakrisen, har de færre chancer for at tilpasse sig på grund af deres i forvejen ringere muligheder. Kvinders adgang til lønnet arbejde er globalt set ringere end mænds, og for mange begrænset til usikre, dårligt lønnede jobs i den såkaldte uformelle sektor. Når krisen rammer, og klimaændringerne fjerner livsgrundlaget, forringes også kvindernes muligheder for at finde andre måder at sikre deres egen og familiens overlevelse.

Klimaflytninge vil være en voksende udfordring, uanset hvad konventionerne fortæller. Det er bredt anerkendt at EU-landene har svært ved at finde fælles fodslag over for strømmen af flytninge og migranter, mens den overordnede tilgang til flytninge og migranter er baseret på afskrækkelse. Alt for mange flytninge mødes med pushback, dvs. trusler, tvang, chikane eller direkte vold af grænse- og kystvagter når de prøver at krydse en grænse eller nå frem til europæisk farvand.

Her spiller EU's grænse- og kystvagt, Frontex en lidet flatterende rolle. Frontex gør brug af avancerede droner, satellitter og radarer og er således med til at styrke militariseringen af grænsekontrollen. Grænsekontrol betragtes som et spørgsmål om landenes sikkerhed, og flytninge fremstilles på forhånd som illegale indvandrere. Mens FN's flytningehøjkommissariat UNHCR mangler penge til at modtage og omfordele de mange flytninge, har Frontex aldrig haft så mange midler som nu.

Ydermere vil der, som vi ser i Danmark, være en tendens til, at midler til internationale indsatser flyttes fra langsigtede udviklingsindsatser til kortsigtet nødhjælp i flytningenes nærområder, til de områder der er direkte ramt af krig, konflikter eller klimarelaterede vejrphenomener og til dækningen af hjemlige asyludgifter. Det betyder, at de indsatser, der kunne mindske de langsigtede problemer, nedprioriteres voldsomt.

Det går især ud over dele af den bistand, som faktisk har vist sig at virke. Udviklingsbistand er et tveægget sværd som ofte tjener donors interesse nok så meget som modtagers. De store (og for investoren lønsomme) midler gives ofte til moderne infrastruktur som fx veje og energi, mens sociale områder som sundhed og uddannelse i høj grad overlades til internationale 'godgørende' fonde og organisationer. Som herved er med til at sætte dagsordenen for udviklingen. Vi har dog i dag stor viden om, hvad der virker. Blot to eksempler:

- Uddannelse til piger og kvinder er i dag accepteret og promoveres i mange lande. Man ved, at uddannelse styrker pigers og kvinders rettigheder og på sigt sænker fødselstallene. Men COVID19-pandemien har trukket mange piger væk fra skolegang, og det samme sker nu mange steder som følge af klimaforandringerne. Det kan den rette bistand være med til at forhindre.
- Der er stadig et stort potentiale for udviklingen af landbruget i en række lande, men kriserne betyder, at der underinvesteres. På trods af, at flertallet af befolkningerne bor på landet og er afhængige af jorden. Styrkelse af det lokale ejerskab, herunder kvinders ret til at eje og arve jord er afgørende. Der findes bevægelser af ikke mindst kvindelige aktivister og småbønder overalt i det globale syd – i Latinamerika, i Asien og i Afrika. De yder en stor indsats for at udvikle små og større brug med skyldigt hensyn til biodiversitet og klimatilpasning. Det er indsatser som fortjener støtte og anerkendelse.

Hvis de voksende problemer ikke håndteres – bl.a. gennem en grundlæggende omtænkning af måden, vi yder bistand på – vil det resultere i flere sociale spændinger og konflikter, og i at flere mennesker flygter over lange afstande, uanset hvad vestlige lande søger at indføre af afværgemekanismer. Problemerne vil forstærke den internationale utryghed.

III. Bæredygtig håndtering af konflikter handler ikke mindst om psykologiske, sociale og kulturelle forhold

Udgangspunktet for at føre sikkerhedspolitik er et kompleks af forskellige interesser og konflikter, der hele tiden er under forvandling. Konflikt er uundgåelig, og håndtering og mediering af konflikter er derfor en normaltilstand. Sikkerhedspolitisk bæredygtighed sigter på at reducere og eliminere konflikt-skabende forhold.

Selv om krig sprænger skalaen for denne normaltilstand og påkalder sig uforbeholden fordømmelse, er det stadig en konflikt, der skal håndteres og medieres. Man kan diskutere, hvilke andre former for destruktive handlinger end militære aktioner, der også kan defineres som krig – som fx forstyrrelse af kritiske samfundsfunktions eller blokering af adgang til livsvigtige ressourcer som vand og mad.

Vi ved fra freds- og konfliktforskningens begreber om konfliktløsning (conflict resolution), at det ikke nødvendigvis betyder, at man tilstræber en stabil situation – men en situation, hvor de fremherskende dynamikker reducerer konflikten og minimerer skadevirkninger og belastninger af befolkningen. Som aktuelt eksempel, at den aktuelle krig i Ukraine ikke spreder sig til resten af verden.

Alle konflikter handler både om fortid, nutid og fremtid. Selv om en konflikt flammer op omkring en aktuel interesse modsætning, er der som regel en forhistorie og en forestilling om en mulig fremtid, og ofte er det dem, der gør håndteringen af en konflikt eller interesse modsætning vanskelig. Det handler om at forstå de kulturelle og psykologiske processer, som har betydning for, om konflikter accelererer, eller det lykkes at få dem til at udvikle sig i en bæredygtig retning – og det vil bl.a. sige, at konfliktens parter føler sig sikre.

Selv om de fleste konflikter rummer et sammensurium af dimensioner, kan det være vigtigt at skelne mellem etniske, sproglige og kulturelle modsætninger og sociale og økonomiske interessekonflikter. Sociale og økonomiske interessekonflikter kan gøres til genstand for forhandling, hvor parterne kan se, at de får noget ud af at samarbejde. Anderledes med værdikonflikter, fx forskellige religiøse opfattelser eller etniske traditioner, som har stor identitetsbetydning for parterne. Her er det ofte ikke muligt at forhandle – i bedste fald kan man forstå hinandens synspunkter og lave aftaler om, hvordan man kan leve side om side uden at forsøge at overbevise modparten. En væsentlig del af konflikt-håndteringen er at filtrere disse forskellige dimensioner ud fra hinanden.

Derfor hører ikke kun de økonomiske og territoriale interesser, men også de psykologiske og kulturelle faktorer med, når vi prøver at forstå konflikters opståen og udvikling, og når vi vil mediere dem. I den fremherskende sikkerhedspolitiske tænkning går vejen til sikkerhed gennem overmagt. I det spil indgår typisk psykologiske og kulturelle størrelser som kampgejst og identifikation med egne (nationale) værdier, mens modparten tilskrives mere primitive (negative) motiver – eller ligefrem ondskab.

Palmekommissionens begreb om 'fælles sikkerhed' peger i al enkelhed på, at andre har samme behov for sikkerhed som én selv. Derfor er den psykologiske dimension afgørende for i hvilken retning sikkerhedspolitikken kan bevæge sig. Den anden parts følelse af at være i sikkerhed er en betingelse for ens egen sikkerhed, og derfor fører manglen på anerkendelse af modparten logisk til en eskalation af konflikt og våbenkapløb – i værste situation til ensidig dominans eller ragnarok.

Men der er ikke bare tale om logiske spiraler. Hvis man skal bryde den eskalerende spiral, må man forstå de dynamikker der driver den, på alle sider i konflikten – og de kan meget vel være helt forskellige. Man må anerkende de respektive parterers perspektiv – hvilket ikke er det samme som at godtage dem.

Den danske vilje til oprustning

Ruslands invasion i Ukraine udløste et bemærkelsesværdigt engagement i Danmark, både i form af solidaritet og hjælpsomhed over for ukrainske flygtninge og et skred i holdningen til det danske forsvarsforbehold i EU. Denne oprustningsvilje er orkestreret fra oven i form en hurtig politisk udmelding fra fem politiske partier i det såkaldte nationale kompromis. Det er i sig selv interessant, at befolkningen umiddelbart identificerede sig med den ukrainske civilbefolkning, som de færreste forud havde noget kendskab til – modsat tidligere reaktioner på blandt andre syriske flygtninge. Men der er ingen tvivl om, at det stærke engagement i krigen i Ukraine har sat nogle mere dybtgående følelsesmæssige dynamikker overfor militær og forsvar i gang.

Situationen har (gen)skabt billedet af Rusland som en konkret trussel mod Danmark – som symbolsk arvtager efter Sovjetunionen. Der blev lynhurtigt etableret en gedigen psykologisk opsplittning i synet på Rusland og Ukraine som det onde og det gode – og politisk blev den opmuntret med både afstemningen om EU-forsvarsforbeholdet og beslutningen om at leve op til NATO's hensigtserklæring om 2 % til forsvarsudgifter. Den samme mekanisme kan man se i den fremspirende koldkrigsretorik i forhold til Kina, hvor mange års kritik af menneskerettighedskrænkelser i Tibet og Xinjiang har fået tvetydig politisk

opmærksomhed, mens der nu også fremmanes en frygt for Kinas aggressive imperiale tilbøjeligheder.

Det er ikke noget nyt at inddrage psykologiske betragtninger i konfliktforståelsen. Ofte bliver de underordnet et partisk perspektiv – fx individualpsykologiske betragtninger over Putins motiver eller russiske soldaters kampmoral. Men det særligt interessante er at se på samspillet mellem psykiske og kulturelle forhold i de politiske dynamikker, som indgår i konflikt-eskalationerne – i den aktuelle situation særlig det danske folkelige engagement i krigen i Ukraine – og den tilsyneladende uforbeholdne tilslutning til oprustning, inkl. udgifter der medfører følelige politiske omprioriteringer.

En socialpsykologisk synsvinkel prøver at forstå disse processer i termer af angst, forsvar og identifikation. Angst og usikkerhed kan have mange kilder, som ofte ikke får et politisk udtryk, men de kan udmønte sig mere diffust og til dels ubevidst både individuelt og på gruppeplan – fx i form af kvindeforagt, fremmedfjendtlighed og racisme.

Det klassiske eksempel er massepsykologisk mobilisering omkring en leder og en gruppeidentifikation, som blandt andet kendes fra fascismen. I første omgang skabes der en følelsesmæssig lettelse af angst og afmagt og en følelse af styrke gennem gruppetilhørsforholdet, som samtidig giver en slags moralsk tilgivelse: Man kan tillade sig had og aggression. Mindre ledercentrerede (masse)engagementer i ideologi og ikke mindst aggressive afgrænsninger findes i alle de nye højreradikale strømninger som fx Alternative für Deutschland.

Der er mange eksempler på, at politiske ledere har gjort brug af disse mekanismer til at kanalisere utilfredshed og usikkerhed i befolkningen ind i konflikt og fjendtlighed, og derved konsolidere deres egen magt. Formentlig kan man tilskrive sådanne mekanismer en god del af ansvaret for de krige, der er ført i moderne tid. Det er måske også en af dimensionerne i det russiske regimes aggression mod Ukraine.

Danmarks mentale oprustning mod Rusland er sket i en vekselvirkning mellem de politiske ledere, mediernes fremstilling og menigmands bestyrelse over krigen. Men den er også baseret på en generel uvidenhed om post-sovjetiske forhold og på en accept af den af USA NATO-ledede rivalisering med Rusland – trods en hidtil ganske stærk og velbegrundet skepsis over for USA's rolle i verden.

Men hvad er grundlaget for den nye identifikation med Ukraine? I første omgang solidariserer vi os med en befolkning der 'ligner os'. Det er bemærkelsesværdigt, at den diffuse angst for atomkrigens genkomst har tittet frem i tilslutningen til NATO's ikke-involverings-udmelding, men er gledet i baggrunden til fordel for et heppekor for Ukraines sejr i krigen og støtte til våbenforsyning. Som Rusland naturligvis opfatter som synonymt med NATO-

støtte. "Vi hepper ukrainerne i døden" skrev Susan Knorrenborg i Politiken i marts 2022.

Bjørn Nygaard fra det af Else Hammerich oprettede Center for Konfliktløsning skrev i november 2017 i Politiken, altså før krigen brød ud: "Vi er allerede relativt højt oppe af konflikteskaleringstrappen. På trappens første to til tre trin stivner modstandernes positioner og tænkning, og deres retorik polariseres. Vi har længe befundet os i denne situation. Fortællingen i Vesten om russerne er bl.a. at de er irrationelle og aggressive. Fortællingerne om Vesten i Rusland er bl.a. at vi er imperialister der konstant udvider Natos grænser tættere og tættere på Rusland. Vi forstår tydeligvis ikke hinanden og fokuserer kun på egne interesser, og ikke på det fælles behov for fredelig sameksistens som fundament for økonomisk udvikling mm."

Der kan gives tydeligere eksempler på direkte oppiskning af nationalistisk fjendtlighed – men det vigtige er, at når der først er en konflikt med et synligt fjendebillede, 'suger' det ubevidst energier til sig fra en lang række andre problemer, konflikter og utilfredsheder. Derfor er selve krigssituationen en konflikteskalerende mekanisme.

Det behøver ikke at være sådan. Selv om de danske politikere i den konkrete situation med fuldt overlæg påvirkede folkestemningen, er psykologiske faktorer ikke noget politiske aktører frit kan vælge i en strategisk værktøjskasse. Folkestemninger er selvstændige følelsesmæssige dynamikker, der fortolker erfaringer og kanaliserer følelser ind i mere eller mindre klart formulerede politiske holdninger – afhængig af hvilken social organisering og hvilke fortolkningsrammer, der er til stede.

I vores tid er det altovervejende (national)staterne og deres ledere, der er bærere af den kollektive vilje. Men der er også aktuelle eksempler på, at den politiske kollektivitet knytter sig til ikke-statslige organiseringer som fx klima-, miljø- og egentlige oprørsbevægelser. Under alle omstændigheder er den politiske proces i høj grad formet gennem de sociale netværk, medier og organisationer der præger det pågældende samfund. Derfor er spørgsmålet om organisering af det civile samfund afgørende for konflikters eskalation eller nedtrapning.

Fredsbevægelserne

Fredsbevægelser har gennem tiderne med varierende gennemslag været vigtige stemmer fra civilsamfundet i debatterne om krig og fred. Det var et alvorligt tilbageslag, da det ikke lykkedes den voksende internationale arbejder- og kvindebevægelse at holde sammen på tværs af grænserne og modstå nationalismens fremmarch op til 1. Verdenskrig.

Overordnet har det været fredsbevægelsernes mål at afskaffe krig som redskab for nationernes politik, bl.a. ved at støtte en international retsorden, i mellemkrigstiden gennem oprettelse af Folkeforbundet, efter 2. Verdenskrig gennem støtte til etableringen af FN. Fredsbevægelserne har søgt at skabe modvægt til nationalismens fastlåste fortælling om 'os kontra dem'. De er derfor ofte blevet stemplet som 'fjerrædere' i situationer, hvor befolkninger er sat op imod hinanden i nationalismens tjeneste.

Fredsbevægelsen går i Danmark tilbage til 1880'erne. Omkring 1. Verdenskrig stiftedes Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed (1915) og lidt senere Aldrig Mere Krig (1926). Under den kolde krigs fastlåste og farlige modsætning mellem stormagterne og den deraf følgende kaprustning, bl.a. med atomvåben, opstod der i perioden 1960-80 stærke fredsbevægelser i mange lande. I Danmark arrangerede græsrodsbevægelsen, *Kampagnen mod Atomvåben* marcher fra by til by under parolen 'Nej til Atomvåben'.

1980'ernes fredsbevægelser var en stærk stemme i debatten og var i Danmark baseret på en lang række faglige grupper som fx. *Lærere for Fred. Nej til Atomvåben* og *Kvinder For Fred* opstod begge i starten af 1980'erne. Og efter FN's Fjerde Verdenskonference for Kvinder i Beijing 1995 kom den aktivistiske græsrodsorganisation *Women in Black* og dens danske afdeling *Kvinder i Sort* til.

Fredsvagten ved Christiansborg har siddet der siden 2001, og i det seneste årti er flere nye fredsorganisationer og -netværk opstået, bl.a. *Rådet for International Konfliktløsning (RIKO)*, *Fredsministerium, Forbyd Atomvåben – ICAN i Danmark, Tid til Fred – Aktiv mod Krig, Fredsinitiativet* og *NEJ til Oprustning – JA til Bæredygtig Sikkerhedspolitik*. Lokale fredsorganisationer har altid været et vigtigt indslag i fredsbevægelsen, som i dag fx *Fredsaktivisterne i Aalborg, Fredsinitiativet i Helsingør* og *Roskilde for Fred*.

Det er vigtigt at erkende, at der er tale om små grupper, og generelt er der ikke den samme opbakning til fredsbevægelserne i Danmark, som vi finder i bl.a. Sverige, Tyskland og Italien.

Det er værd at bemærke at Nobels Fredspris i 2022 tildeltes tre menneskerettighedsorganisationer der har arbejdet med at afsløre krigsforbrydelser, hhv. *Vyasna* i Belarus, *Memorial* i Rusland og *Center for Civil Liberties* i Ukraine.

Hvad et aktivt civilsamfund kan udrette

Det aktive civilsamfund er langt mere end de egentlige fredsbevægelser, og der er mange eksempler på, at civilsamfundet og dets organisationer gennem kollektiv aktivisme har udfordret, begrænset og endda væltet ledere og regimer. Civilsamfundets organisationer og kollektive forsamlinger fungerer som

et middel til organisering og manifestation af krav til det politiske system. Civilsamfundet forbinder borgere med magtelite og kan sikre demokratisk deltagelse. Som hovedregel er civilsamfundets aktionsradius knyttet til nationalstaterne. Hvad de kan udrette hvad angår konfliktløsning, ligger derfor især i deres mulige indflydelse på politikken og de interne magtforhold i et land. Men også internationale konfliktløsninger involverer oftest interne interesser og magtrelationer.

Ved konfliktløsning gennem institutionelle dialogfora kan de civile organisationer få en central rolle i at sikre, at alle grupper i samfundet repræsenteres og ikke kun en lille kreds af økonomiske magthavere, interessegrupper og politiske partier. Det forudsætter, at civilsamfundets organisationer evner at inkludere samfundets borgere – at de er i stand til at opfange ønsker, holdninger og værdier blandt etniske minoriteter og blandt ressourcetsvage grupper af befolkningen. Det er kun delvist tilfældet i de fleste af dagens samfund, hvad enten vi taler om autokratisk eller demokratisk styrede samfund. Store grupper af befolkningen – oftest minoritetsgrupper – er dårligt repræsenteret i det politiske system og i de etablerede civile organisationer. I autokratisk styrede samfund oplever civilsamfundsorganisationerne, at deres muligheder i stigende grad indskrænkes og undertrykkes.

Den legitimitet, som regulære valg i et samfund normalt giver, fungerer ofte ujævnt over tid selv i lande, hvor valgprocessen er effektiv, og hvor resultatet er klart og legitimt. Gennem civilsamfundets uformelle kanaler er det muligt og effektivt at holde politikerne fast på, hvordan deres handlinger påvirker borgerne. Samtidig er det gennem de civile organisationer potentielt muligt at aktivere sociale grupper, som normalt ikke er en del af magtelite.

Et aktivt civilsamfund kan tvinge magtelite til at være mere transparent og give borgerne en række udenomsparlamentariske muligheder for at begrænse og fastholde de valgte ledere og den politiske elite, også i forhold til krigsrelaterede beslutninger. Et aktuelt eksempel på denne type af civilt engagement og folkeligt pres er kvindernes og befolkningens kamp i Iran i dag. En kamp, der er blevet mere omfattende end de tidligere oprør, som var ledet og styret af intellektuelle og studenter. I dag har oprøret bredt sig i byer og på landet. Nationale, regionale og lokale aktørers indflydelse øges ved international støtte og global mediedækning.

Civilsamfundet spiller også en rolle i at holde offentligheden informeret om aktuelle handlinger, som direkte eller indirekte kan føre til kriseskalering eller konflikter. Eksempler finder vi i dag i Egypten, men også i andre lande i Nordafrika og Mellemøsten. Flere har været igennem en folkelig mobilisering og et på overfladen demokratisk styre, som siden er erstattet af militæret, og nu har udviklet sig til et autokrati. Udover at være til stede i offentligheden

engagerer civilsamfundsorganisationer sig undertiden med dele af bureaukratiet, anlægger retssager for at påvirke politiske beslutninger eller træder ind i en mere direkte politisk rolle. Det så vi fx i nogle af de tidligere kommunistiske lande i tiden omkring murens fald (Vaclav Havel der blev politiker og præsident).

Inddragelse af civilsamfundet, også i løsningen af Ukraine-konflikten

Mellem Ruslands annektering af Krim i 2014 og invasionen i 2022 er der gået en periode med konflikt om Ukraines placering mellem Vesten og Rusland. Krim er et særligt spørgsmål. I Donbas har mindre, militante, nationalistiske grupper kæmpet mod hinanden – med en stor del af lokalbefolkningen som gidsler. Sprog- og kulturforskelle har for de fleste parter i konflikten mere været et påskud end en reel forhindring for fredelig sameksistens. Det er ikke ganske klart, i hvilket omfang den etnisk russiske befolkning også er engageret i forsvaret for Ukraine. Eller om de ønsker øget autonomi inden for Ukraines grænser eller selvstændighed i fortsat tilknytning til Rusland.

Men ud af et forholdsvis heterogent bagland, der spænder over en vestlig orienteret vestukrainsk befolkning, et delvis russisk orienteret Østukraine, hårdkogte nationalister og en oligarkisk forretningsverden synes Ruslands aggression at have bidraget til at sammensveje en fælles ukrainsk forsvarsvilje. Det er vanskeligt at vide, om der er tale om en fælles identitetsudvikling, som mere varigt kan danne grundlaget for en demokratisk stat.

Det må forventes, at en fredsslutning/våbenhvile, afhængig af grundlaget for denne, vil åbne en mere eller mindre fordragelig politisk kamp om, hvad Ukraine er og skal være. Og at dette allerede nu giver anledning til diskussion om, hvornår og på hvilke betingelser, der kan forhandles. Her vil civilsamfundet kunne spille en afgørende rolle, i det omfang det udkrystalliserer sig i fredelige organisationer med opbakning i befolkningen, og det vil være vigtigt at kæmpe for at civilsamfundet får lov til at spille denne rolle.

Vi ved fra andre konfliktløsninger, fx i forbindelse med den dansk-tyske grænse i Slesvig og konfliktløsninger i bl.a. Nordirland og Liberia, at inddragelse af civilsamfundet er afgørende for holdbarheden af mægling og konfliktløsning. Civile organisationer på begge sider i en konflikt har en vigtig rolle at spille i forhold til egne politiske ledere, men kan også nærme sig hinanden uden om lederne. Sådan som vi fx så det i samarbejdet mellem protestantiske og katolske kvindeorganisationer, som mobiliserede civilsamfundet for fred i den nordirske konflikt.

Om noget tilsvarende kan ske i Ukraine, er uvist, og undertrykkelsen af civilsamfundet i Rusland gør det vanskeligt. Den nationale identifikation er i Ukraine tæt sammenvævet med udviklingen i de ortodokse kirkesamfund. Flertallet af ukrainsk-ortodokse har tidligere været en del af den russisk-ortodokse kirke, mens en mindre del har været tilknyttet den siden 2018 selvstændige ukrainske ortodokse kirke. I dag er der konfliktlinjer mellem de forskellige ortodokse grupperinger, og det er svært at vide, hvordan de ortodokse ukrainere og kirkerne fremover vil placere sig. Den ukrainske regering har under krigen beskyldt den russisk-ortodokse kirke i landet for at begå undergravende virksomhed; og med den russisk-ortodokse Patriark af Moskva, Kirills aktive opbakning bag Putins invasion af Ukraine er det usikkert, om og på hvilken måde kirkerne vil kunne spille en rolle i en fredsproces.

Den russiske *Committee of Soldiers' Mothers* blev kendt for sin kritik af krænkelser af menneskerettigheder i hæren under krigen i Tjetjenien og Afghanistan, og den har genoptaget sit arbejde under Ukrainekrigen. Krig rammer altid civilbefolkningen hårdt, og i civilsamfundet findes, ikke mindst blandt kvinderne, ofte et større potentiale for holdbar fredsskabelse end blandt de stridende parter ledere.

Den berømte Resolution 1325 fra FN's Sikkerhedsråd (2000) 'Women, Peace and Security' siger, at kvinder ikke kun skal ses som ofre i væbnede konflikter, men også som vigtige aktører, der før har været udelukket: Resolutionen slår fast, at "kvinder spiller en vigtig rolle i forbindelse med forebyggelse og løsning af konflikter og i forbindelse med fredsskabelse, og understreger vigtigheden af, at kvinder deltager på lige fod og fuldt ud i alle forsøg på at opretholde og fremme fred og sikkerhed, samtidig med at deres rolle i beslutningsprocessen styrkes, når det drejer sig om forebyggelse og løsning af konflikter."

Man kan ikke udelukke, at folkelige initiativer som borgerting, folkeafstemninger mv. kan danne grundlag for nye lokale selvstyrelser i Donbas. Fx ved at området sikres selvbestemmelse og administrativ autonomi, uden at det nødvendigvis etableres som selvstændig nation. Det kunne ske som mandatområde under FN's beskyttelse. Modsat den tidligere Minsk II-aftale, som aldrig kom til at fungere, og som bl.a. led under en fraværende forankring i de lokale samfund. Nationalistiske grupper har derfor haft god mulighed for at dyrke de nationale modsætninger.

Den træge nationalisme

Der har været spekuleret meget i, hvor sikker opbakningen til Putin-regimet er. De moderniseringsprocesser, der har fundet sted i dele af Rusland, har

tilsyneladende frembragt en folkelig, politisk modpol, der ønsker demokrati – men den er pt. magtesløs overfor regimet. Både den politiske opposition og det russiske civilsamfund er blevet stadig stærkere undertrykt, kulminerende i de drakoniske straffebestemmelser under Ukraine-krigen. Og samtidig er der kræfter i det russiske samfund, som støtter autokratiet på et rabiat nationalistisk grundlag.

Den russiske forfatter Sergej Medvedev tolker i september 2022 i Weekendavisen krigen i Ukraine som en genopførelse af en identitet formet af og udtrykt i krig. En tilsvarende idé findes i karakteristikken af serbisk nationalisme – et krigerfolk, hvis kollektive identitet har været bundet op på kampen mod osmannerne 'på vegne af' den kristne civilisation. Der er ingen tvivl om, at der findes en russisk selvforståelse om russisk storhed, russeres ydmyghed og udholdenhed i hårde tider og Ruslands særlige rolle i verdenshistorien. Og at Putin-regimet søger folkelig opbakning ved bl.a. at appellere til denne selvforståelse.

Med udgangspunkt i et aktuelt blik på serbisk politik viser Thomas Ubbesen i en kronik i Politiken i august 2022, at den 'folkelige nationalisme' er en sejtflydende social arv, der ikke kun lader sig forklare gennem autokratiske ledere og presseensur. Ubbesen krydsklipper til briternes fortrængning af imperialt ansvar og til trumpismens heroiske billede af Amerika, og vi forstår hvor udbredt dette fænomen er. Man kan også erindre sig den danske nationalismes udbredelse i forbindelse med 2. Verdenskrig og ressentimenterne mod Tyskland, i grænselandet især og hvad angår konservative kredse i hele landet.

Idealiseringen af Ruslands indsats – og ofre – i Den Store Fædrelandskrig som 2. Verdenskrig kaldes i Rusland, er en heroisk fortælling, som skal mobilisere den russiske befolkning til at støtte op bag regimet. Men man kan også tolke forestillinger om Ruslands storhed og Ruslands særlige rolle i verdenshistorien som et værn mod russernes udbredte skuffelse over, at deres land ikke har udviklet sig til et moderne velfærdssamfund, trods enorme ressourcer og en teknologisk styrkeposition i rumfart og våbenindustri under den kolde krig.

En konkret forståelse af, hvad der er kilden til den folkelige nationalisme, og dermed regimers mulighed for at mobilisere den i en nationalistisk aggression (som den aktuelle russiske), er nødvendig for at forestille sig gensidig fredelig sameksistens. Erkendelsen af den folkelige nationalismes 'træghed' viser også, at det er naivt at forestille sig noget quickfix stemningsskift imod regimet. Det betyder ikke, at der ikke også er andre sociale og politiske kræfter gemt under en nationalistisk dominans.

Derfor indebærer en tolkning af folkelig nationalisme som en uforanderlig essentiel kultur – som fx Medvedev gør – at man overser, at det, der ser ud som en entydig identifikation med højre-nationalistisk ideologi, socialpsykologisk

set kan rumme en underliggende sårbarhed. Eller – som i dette tilfælde – en skuffelse, der ubevidst dækkes til med et entydigt engagement.

Overser man dette, forenkler man forholdet mellem politiske aktører og den folkelige identifikation, og tilbage står alene den militære dominans. Vestens mentale oprustning mod alt, hvad der er russisk vil kun styrke regimets mytologisering – og det på bekostning af indsigten i den mere nøgterne skuffelse over Ruslands forsinkede modernisering. Derfor er den politiske udfordring for os i Vesten (og for alle andre) at oprette og opretholde en kritisk dialog om Ruslands udvikling med det på mange måder undertrykte russiske civilsamfund. Med det nuværende regimes benhårde undertrykkelse af ytringsfrihed og opposition er det en umiddelbart meget vanskelig, men på sigt ikke umulig opgave.

På baggrund af den betydning civilsamfundet har for skabelse af fred, er det også forføjlet, når EU og NATO indfører sanktioner, der rammer russiske sportsfolk, musikere, forskere, turister og mange andre. Der er tværtimod brug for, at civilsamfundene opretholder og udvikler samvær og samarbejder på tværs af landegrænserne. Man kunne fx (gen)oprette nabobysamarbejdet mellem byer på tværs af konfliktens grænser, så snart det bliver muligt.

IV. Byggesten til en bæredygtig sikkerhedspolitik

Vi har argumenteret for nødvendigheden af en sikkerhedspolitik, der lægger vægt på nedrustning og freds- og konfliktløsning, og som også forholder sig til de mange konflikter som klima- og biodiversitetskriserne og den voksende globale ulighed afstedkommer. Vi kalder det bæredygtig sikkerhedspolitik. Det er bredt overset, men langt vigtigere for vores sikkerhed at beskæftige sig med andre trusler og konfliktskabende forhold end de militære. Og det er katastrofalt, hvis ensidig fokus på krig og oprustning udskyder de nødvendige indsatser for at undgå eller mindske de øvrige konflikter.

Derfor er det en ulykke, at stort set al sikkerhedspolitik opmærksomhed, handleberedskab og materielle ressourcer i Europa er rettet mod den militære sikkerhedssituation, udløst af krigen i Ukraine. Det fortrænger og udsætter handling i den klimapolitik, som ellers var ved at have et vist internationalt momentum. Vi opfordrer derfor til at rykke opmærksomheden over mod tiltag, der kan bremse og om muligt forhindre det kaos, som klimaforandringerne og biodiversitetskrisen allerede nu indvarsler, lokalt og globalt.

Vi anbefaler, at alle ansvarlige sætter ind over for den voksende globale ulighed. Som ikke kun er økonomisk ulighed (fattigdom i en verden af voksende velstand), men også ulige betingelser for via demokrati og menneskerettigheder at få mulighed for at påvirke egne livsbetingelser. Uligheden skaber nye konflikter og sikkerhedsproblemer – ikke kun i det globale syd, men også i nord: Opstande mod stigende priser, militære løsninger frem for klimatilpasning og sikring af energi- og fødevarerikkerhed, flygtningestrømme, terrorisme.

En bæredygtig sikkerhedspolitik er en politik der sikrer det tættest mulige samarbejde, også mellem modstandere og fjender, og som gør de nødvendige internationale institutioner mere robuste.

En bæredygtig sikkerhedspolitik skal etablere en orden, der er gensidigt betryggende, sådan som det siges af Palme-kommissionen (1982): "... nationer og befolkninger kan kun føle sig sikre når deres modparter føler sig sikre."

Lad os igen minde om de principper, Olof Palme International Center i Stockholm sammen med andre organisationer fra det civile samfund har peget på i rapporten *Common Security 2022, For Our Shared Future*:

- Alle mennesker har ret til menneskelig sikkerhed
- Tillid mellem nationer og folk er fundamentalt for fred
- Der kan ikke blive fælles sikkerhed uden atomnedrustning og begrænsning af militærudgifterne

- Globalt og regionalt samarbejde er afgørende for at løse verdens problemer
- Konflikter skal løses gennem dialog og tillidsskabende foranstaltninger
- Bedre regulering og styring skal også dække nye militære teknologier, bl.a. i cyberspace.

Vi opfordrer til, at vi som borgere og som nation går i gang med at diskutere, hvordan vi kan tænke sikkerhedspolitik som en aktiv national indsats, direkte og gennem internationale organisationer.

Vi foreslår, at følgende handlingskatalog nyder fremme i den offentlige debat, via bevægelser, borgerinitiativer, organisationer og gennem de politiske partier.

Vi opfordrer til:

Ukraine

- At vi i Danmark fortsat støtter Ukraines forsvarskamp, men arbejder for at der hurtigst muligt indledes en våbenhvile under international overvågning. Og at Danmark støtter diplomatiske indsatser for igangsættelse af forhandlinger mellem USA/Ukraine og Rusland
- At vi som nationalstat, via private organisationer og igennem EU efter en våbenhvile yder støtte til genopbygning af Ukraine og repatriering af flygtninge. Og at forbindelserne til det russiske civilsamfund genoprettes så snart en våbenhvileaftale er etableret
- At vi i Danmark arbejder for, at Østukraines og Krim's status og fremtid afklares i overensstemmelse med Folkeretten. Herunder at de legitimt hjemmehørende borgere bliver sikret aktiv deltagelse i udarbejdelse af en politisk orden af områderne, som fremmer varig stabilitet og fredelig sameksistens.

Nye elementer i dansk sikkerheds- og udviklingspolitik

- At nedrustning, konfliktløsning og diplomati indtager den primære rolle i Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik – i modsætning til nu, hvor hensynet til USA's og NATO's prioriteter og sikkerhedspolitiske militærstrategiske kalkuler er styrende
- At vi i Danmark anerkender, at klima- og biodiversitetskrisen og den voksende globale fattigdom og ulighed er de største trusler mod sikker-

heden i verden. At disse forhold er akutte og derfor kræver øjeblikkelige indsatser, som ikke må overskygges af krigen i Ukraine

- At regering og folketing tager skridt til aktivt at medvirke til, at disse forhold forstås og indgår som kerneområder i sikkerhedspolitikken. Og tildeles midler og politisk bevågenhed svarende til deres akutte karakter
- At danske sikkerhedspolitiske indsatser rettes mod øjeblikkelig imødegåelse af klimaforandringerne og støtte til social og økonomisk udvikling i verdens fattigste regioner, bl.a. med henblik på at mindske de negative konsekvenser af klimaændringerne. At der i samarbejde med interesserede borgere, uafhængige forskere og civilsamfundsorganisationer – og før der fastlægges en finansieringsplan for danske sikkerhedspolitik – gennemføres en fordomsfri analyse af Danmarks sikkerhedssituation i alle de nævnte aspekter
- At denne analyse inddrager alle relevante nye former for trusler – herunder sikring af kritisk infrastruktur og samfundsfunktioner. Og at den offentlige sikkerhedspolitiske debat herom bliver styrket, fx gennem etablering af borgerting
- At regering, folketing og relevante organisationer proaktivt involverer sig i genetablering af samarbejdet om sikring af en fredelig udvikling i Arktis i samarbejde med Grønlands regering og Færøernes Landsstyre
- At vi i Danmark opgraderer midlerne til klimatilpasning i det globale syd og forebyggelse af yderligere klimakatastrofer. Det indebærer flere midler til langsigtede udviklingsindsatser. Og at dækning af hjemlige asyludgifter holdes fri af den bistand, der ydes til at afhjælpe eller forebygge de langsigtede problemer
- At vi i Danmark støtter de kræfter i civilsamfundet, der arbejder for at Europas lande finder fælles, holdbare og værdige løsninger på det stigende pres fra asylansøgere fra Afrika og Asien. Og at den danske regering og Folketinget afsætter de nødvendige og tilstrækkelige midler til UNHCR og til asylbehandling i Danmark
- At vi i Danmark tager skridt til at genoprette vores tidligere internationale ry som et land, der vedholdende er fortalende for menneskerettigheder, herunder ikke mindst marginaliserede kvinders rettigheder og er aktiv i fattigdomsbekæmpelse og andre socialt orienterede internationale bistandsindsatser

- At vi i Danmark omtænker vores bistandspolitik, så den i højere grad målrettes indsatser der samarbejder med borgergrupper og organisationer der arbejder for grøn omstilling. Det gælder ikke mindst støtte til den lokalt drevne udvikling, hvor bl.a. kvindelige aktivister og organisationer af småbønder arbejder på at omlægge landbrug under hensyn til biodiversitet og klimatilpasning
- At vi i Danmark tager skridt til at arbejde for en omlægning af militæret til at være egentligt defensivt, både nationalt og i Danmarks samarbejde i NATO og EU. Viser der sig behov for opgradering af militær til defensive opgaver, bør denne begrænses mest muligt
- At vi i Danmark med udgangspunkt i medlemskabet af NATO og EU arbejder for en konsekvent defensiv sikkerhedspolitik. At Danmark som medlem af NATO aktivt modarbejder indsatser, der sår tvivl om NATOs defensive mission, og modvirker at NATO opfattes som USA's forlængede arm. Og at vi i Danmark inden for eller uden for NATO på sigt arbejder for et nordisk sikkerhedspolitisk fællesskab
- At vi i Danmark undlader at deltage aktivt eller passivt i en eventuel handelskrig mellem USA og Kina, men fastholder vores kritik af Kinas krænkelse af menneskerettigheder
- At vi i Danmark igen investerer i freds- og konfliktforskning og styrker samarbejdet med tilsvarende institutioner i andre lande, som bl.a. det svenske Olof Palme Center, Freds- og Konfliktstudier på Lunds Universitet, Institutionen för Freds- och konfliktforskning ved Uppsala Universitet og det tyske Institut für Friedensforschung ved Hamburg Universitet. Et tværfagligt center for international konfliktforebyggelse og -konfliktmægling vil være en neutral og stærk international instans. Det kunne etableres på Københavns Universitet som allerede udbyder masteruddannelse i konfliktmægling.
- At vi i Danmark tager initiativ til at udbygge det diplomatiske korps, så det omfatter indsatser for konfliktløsning og forebyggelse, lokalt, nationalt og internationalt. I forbindelse med de danske ambassader kan der etableres centre, som i konfliktsituationer kan tilbyde civile dialogfora mellem de stridende parter – lokalt, nationalt og globalt
- I forbindelse med løbende konflikter eller etniske og kulturelle stridigheder bør der i sådanne fora skabes rammer for kontinuerlig dialog og mulig forsoning mellem parterne. Det kan være i form af borgermøder eller andre dialogarrangementer med repræsentanter for de stridende

parter, mediering af konfliktmægling, finansiering af de nødvendige udgifter til sikring af dialog og andre former for samtaler gennem upartiske mæglere.

Danmark i den internationale sikkerhedspolitik

- At vi i den internationale debat og i NATO, EU, OSCE m.fl. støtter arbejdet for at etablere en alternativ sikkerhedsarkitektur, som sikrer rettighederne for nationer og befolkninger i alle involverede lande, og garanterer en løbende dialog
- At Danmark, uanset NATO's holdning, tilslutter sig Traktaten om Forbud mod Atomvåben, arbejder for at få flere NATO-lande med og medvirker aktivt for nye bestræbelser på gensidig atomvåbenedrustning
- At Danmark lægger pres på USA, Rusland og Kina med henblik på nedrustning og afspænding. Ikke-spredningsaftalen (NPT) er utilstrækkelig og bør revideres med henblik på faktisk at forhindre spredning af a-våben ud over de fem oprindelige atomvåbenstater. At vi i Danmark arbejder for, at USA og Kina indgår tillidsskabende foranstaltninger, fx om gensidig inspektion og ikke-førstebrug af atomvåben
- At en bæredygtig sikkerhedspolitik bliver stærkt forankret i FN. Trods uløste konflikter mange steder vil FN kunne spille en vigtig rolle med at forhindre og løse konflikter
- At vi i Danmark støtter en reform af FN, så veto retten i Sikkerhedsrådet afskaffes, og repræsentationen i Sikkerhedsrådet afspejler den aktuelle forskydning i de globale magtforhold mod Syd og Øst
- At vi i Danmark intensiverer arbejdet for implementeringen af FN's 17 Verdensmål, dog med skyldig hensyntagen til de indbyggede modsætninger i flere af delmålene. Som fx delmål 8: "Fremme af vedvarende, inklusiv og bæredygtig økonomisk vækst". Vedvarende vækst er ressourcetrækvende og kan aldrig være bæredygtig. Planeten har fysiske begrænsninger, alligevel prioriterer og subsidierer mange regeringer økonomiske aktiviteter, som ikke er bæredygtige. Danmark bør gå foran og aktivt arbejde for, at den grønne omstilling går hånd i hånd med nødvendige ændringer af de vækstbaserede økonomisk-politiske systemer
- At vi også i FN forfølger en bæredygtig sikkerhedspolitik, der anerkender, at klima- og biodiversitetskrisen og den voksende lokale og globale ulighed er de største globale trusler mod sikkerheden i verden

- At Danmark også gennem sine bidrag til UNHCR, UNDP og andre FN-organisationer aktivt medvirker til at disse kriser forstås og behandles som kerneområder i sikkerhedspolitikken, og tilsvarende tildeles midler og politisk bevågenhed svarende til deres akutte karakter
- At vi i Danmark benytter vores position som anerkendt i klimakampen og intensiverer arbejdet via COP-møderne, IPCC og andre fora til at forhindre fortsatte fossile investeringer og udledninger, ikke mindst i Afrika. Og at vi i Danmark støtter og øger vores del af betalingen af de rige landes klimagæld til udviklingslandene.

For yderligere oplysninger, kontakt forfatterne på nejtiloprustning.dk/kontakt

”... nationer og befolkninger kan kun føle sig sikre når deres modparter føler sig sikre.”

Palme-kommissionen (1982)